

ANNA ÁCS

GEMANINSCHAFTEN DER WEINBAUER UND WINZER
IN TAPOLCAFŐ (1759–1943)

In den Bauernwirtschaften von Tapolcafő, der prädiellen Siedlung des Győr-er Bischoftums, spielte der Weinbau und die Weinerzeugung in dem letzten Jahrhundert des Feudalismus, bald auch im Kapitalismus eine bedeutende Rolle, obwohl das Dorf nie zu den berühmten Weinbaugegenden Ungarns bzw. des Komitats Veszprém gehörte. Die schwunghafte Entwicklung war wahrscheinlich der gesellschaftlichen Umschichtung der Ortschaft im 18. Jahrhundert zu verdanken. Das im Mittelalter öfters entvölkerte Tapolcafő wurde in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts durch Ansiedlung zahlreicher nicht adeliger Einwohner edgültig bewohnt. Ihren Lebensunterhalt konnte ausser des Gewerbetreibens der nicht sehr fruchtbare Boden des Dorfes nur zum Teil sichern, deshalb hat man mit dem Anbau – vor allem aber mit dem Weinanbau – der bisher für diesen Zweck für ungeeignet gehaltenen Gebiete begonnen. Es wurden Weinstöcke in dem Rodenacker und in den aufgebrochenen Wiesen und Weiden angepflanzt. Die Leibeigenen haben gegen einen gewissen Zensus, den sie an ihre Grundherren gezahlt haben, die Weingärten in Besitz nehmen können; ausser der Pachtgebühr mussten sie noch Arbeit- und Produkternte zahlen. Ausser dieser Weingärten, die auch Zehnten genannt wurden, gab es in dem Tapolca-er Hotter auch Urbarialweingärten, doch die meisten gehörten zu den Zehnten. In Tapolcafő

waren die Besitzer der Zehnten vor allem Leibeigene, die mit den Grundherren einen Erbzinsvertrag abgeschlossen haben, aber auch Adelige und Bürger aus der Stadt konnten Eigentümer von Zehnten-Weingärten werden. Unter beschränkter Kontrolle des Grundherren konnte man die Weingärten frei verkaufen und kaufen, infolgedessen auch in Tapolcafő das sog. Extreneigentum zustande kam. Die Extrener – nach dem lokalen Wortgebrauch: die äusseren Eigentümer – waren Einwohner der umliegenden Siedlungen, da der Hotter ihrer Dörfer nicht geeignet zur Herstellung von Weinsorten guter Qualität war.

Bei der Aufhebung der Leibeigenschaft im Jahre 1848 haben nur die Eigentümer der Urbarialweingärten mit staatlichem Schadenersatz ihren Besitz behalten können.

Das kaiserliche Patent vom 2. März. 1853 ermöglichte es, auch die Zehnten-Weingärten selbstabzulösen. In Tapolcafő wurden nach 3 Jahren schon 97 Weingartenparzellen als Erbeeigentum registriert. Die Ablösung der übrigen Zehnten hat das Gesetz XXIX aus dem Jahre 1868 gegen Bezahlung eines gewissen Lösegeldes verbindlich gemacht. Die Zehnten-Weingärten in Tapolcafő wurden am 2. Februar 1872 frei von den Lasten und zum bürgerlichen Eigentum erklärt. Die Erblösungsgebühr hat man für den ganzen Weinberg in einer

Summe angegeben, woraus man auf das Zusammenhalten, auf die Gemeinschaftlichkeit der Weingartenbesitzer und das Funktionieren der Berggemeinden schliessen kann. Diese Berggemeinden – dem lokalen Wortgebrauch nach: „helség“ (Ort), bald „hegység“ (Berg) – fassten alle Weinbauer je eines Berges zusammen, ohne Rücksicht auf Herkunft und Gesellschaftsschichte, um gemeinsame, zum Weinbau unbedingt notwendige Massnahmen zu treffen und diese vollziehen zu lassen. Diese Gemeinschaften haben anfangs ihre Tätigkeit unter Aufsicht der Grundherrschaft ausgeübt, aber nach der Erblösung funktionierten sie als autonome Korporationen – die lokalen Sitten in Betracht genommen –. Ihre Tätigkeit wurde durch eigenartige Gesetze geregelt, die sich auf alle Gebiete des Lebens auf dem Berg und des Besitzstandes erstreckten.

Da das gewohnte System des Weinbaus und der Weinerzeugung in Tapolcafő weder durch die Phyloxera noch durch andere Naturkatastrophe gestört wurde, haben auch die inzwischen getroffenen neuen Gesetze das Funktionieren der Berggemeinden nicht gehindert, das Leben auf den Weinbergen des Dorfes blieb bis zur sozialistischen Umgestaltung unserer Landwirtschaft unverändert, obwohl während des zweiten Weltkrieges die Zeichen der Zerstörung schon bemerkbar machten.

V. FODOR ZSUZSA

A VESZPRÉMI IPARTESTÜLET
TÖRTÉNETE (1892–1900) II. RÉSZ

Az ipari fejlődés sajátosságai

A 19. század utolsó harmadában gyors ütemben kapitalizálódott a magyar gazdaság. A modern közlekedési és szállítási hálózat kiépülése, a belső piac egységének, a helyi piacok rendszerének a kialakulása, az erős urbanizálódás, a viszonylag fejlett tőkés hitelszervezet, a mezőgazdasági termelés fellendülése mind jellemző mozzanata volt ennek az időszaknak. Az ipar igazi kibontakozása, rohamos terjeszkedése az 1890-tól az első világháborúig terjedő közel negyedszázad sajátja volt.¹ A kapitalista viszonyokhoz alkalmazkodó magyarországi fejlődés ipari szempontból leginkább a 90-es években mutatta meg ellentmondásos, egyben jellegzetes arculatát. A nagyipar fejlődése erőteljesebben szoríthatta volna ki a kisipart, nagyrészt e szférából kielé-

gítve a maga munkaerő keresletét. Ezzel szemben a kisipari vállalatok száma valamivel több, mint 20%-kal növekedett, legnagyobb számbeli gyarapodás pedig az önálló, segéd nélkül dolgozó kisiparosok körében volt tapasztalható a múlt század utolsó évtizedében.² E sajátosság oka főként abban rejlett, hogy egy sor hagyományos kézműipari tevékenység a termelőerők akkori fejlettsége mellett még nem volt nagyiparilag megszervezhető, ezért ezek művelőinek száma nőtt, mivel a városiasodás³ és a falusi lakosság önálló életformájának felbomlása következtében fokozódott az irántuk „mennyilvánuló kereslet”.⁴ Szabóra,^{4a} varrónőre, cipészre szükség volt még akkor is, ha a textil- és bőrárakat importálták, s az osztrák nagyipar állította elő ezeket. Az élelmiszeripar és a vendéglátóipar terén szín-

tén a városiasodás termelte legjobban ki az igényeket. Az urbanizálódás és a falu építkezési stílusának átalakulása új középületek és lakóházak tömegét hívta életre, ahol mind több építőiparosra volt szükség, s olyan új kisipari szakmák úzóire, akik részben a lakosság új szükségleteinek kielégítésére dolgoztak, részben a nagyipar kiegészítő mellékágaiban tevékenykedtek (pl. különböző szerelő-, javító és szolgáltató iparok).

A kézművesiparosság helyzete

A 90-es években az általános gazdasági viszonyokban végbement jelentős javulás, általában az ipar erőteljes fejlődése ellenére a kézművesiparosság helyzetében szemmel látható javulás mégsem mutatkozott. A

legszegényebb, segéd nélkül dolgozó kézművesmesterek magas aránya kétségtelen jellemzője a hazai kisiparoság társadalmi-gazdasági helyzetének, akiknek többségénél az önálló munkálkodás nem jelentett jobb pozíciót a gyári szakmunkásokénál. Ellenkezőleg: őket a több munka és a kevesebb kereset különböztette meg gyárban dolgozó társaiktól. A kisiparoságon belüli belső rétegződés határvonalát a saját, felszerelt műhelynél és a 2–3 alkalmazottnál kezdődött. E nem túl népes rétegtől egy még kisebb számú tőkés kispolgári réteg alkotott új csoportot.⁵

A kisiparosok tömegt érintő rossz körülményeken többféle módon próbáltak segíteni, ezek az erőfeszítések azonban nem sok eredménnyel jártak. A Baross Gábor által létesített, s az ipar olcsó hitellel ellátására hivatott alap csekélynek bizonyult,⁶ a megindult szövetkezeti szervezkedés pedig csak igen lassan haladt előre. A fejlődő kor követelményeivel való lépéstartás feltétele továbbra is a műhelyek gépekkel történő felszerelése lett volna.⁷

A Győri Kereskedelmi- és Ipar-kamara is igyekezett a maga módján ezt az utat egyengetni, példa erre a Veszprémi Ipartestület 1891. február 7-én tartott *előljárásági* ülésén felolvasott azon levele, amelyben a bór-*ipar* gyakorlásához szükséges gépek beszerzését ajánlotta, s kifejezte az ebben való közvetítő szerepének vállalását.

Az 1891. évi XIV. t. c. testületi betegsegélyező pénztárak létesítésétette lehetővé. Ennek fontossága tudatában a kereskedelemügyi miniszter már 1892 januárjában levelet intézett a II. és I. fokú iparhatóság útján a Veszprémi Ipartestülethez, amelyben sürgette a segélypénztárak megalakítását. A testület elnöksége elzárkózott egy ilyen új intézmény létrehozásától, helyette a már fennálló iparosifjúsági betegsegélyező egyesület törvényes formák szerinti átalakítását támogatta.⁸ Feltűnő, hogy a vasárnapi munkaszünetről szóló 1891. évi XIII. tc., és az egész törvénycikk kivitele tárgyában kibocsájtott kereskedelemügyi miniszteri rendelet nem keltett különösebb visszhangot.

Az iparosok röbbségének nehéz anyagi helyzete közismert volt, vele az országos és helyi lapok több ízben foglalkoztak. Erre a tényre a Veszprémi Független Hírlap az 1892. év elején megtartott választási mozgalmak kapcsán nyomatékkal tért ki a veszprémi választók kimutatásakor.

„Hogy mennyire megfogyott a városi választók száma, különösen az iparúzó s középosztályban, ennek

szomorú illusztrálásul közöljük az alábbi kimutatást. Érdekes, hogy több mint 100 csizmadia közül most csak 6 választó van; asztalos 1, csapó 7, fazekas 1. A rémséges adóemelés s a vele járó általános elszegényedéssel, erre a szomorú stádiumra jutottunk.

Kimutatás:

Ács	3	Komornyik	1
Asztalos	1	Lakatos	1
Alkusz	1	(gép, épület)	4
Bábos	1	Mészáros	1
Bádogos	1	Molnár	9
Bérkocsis	3	Nyerges	1
Bognár	2	Napszamos	5
Borbély	2	Nyugdíjas szolga	1
Csapó	7	Órás	2
Csizmadia	6	Pék	3
Csutorás	1	Pálinkaméző	2
Cipész	2	Rézműves	2
Építőmester	3	Sörméző	1
Esztergályos	1	Szabó	13
Esernyős	1	Szállító	1
Edényáros	1	Szatós	10
Fazekas	1	Szappanos	1
Kékfestő	2	Szodagyáros	1
Földműves	41	Szobafestő	1
Fuvaros	1	Szűcs	2
Füredő	1	Takács	1
Fényképész	1	Tímár	2
Gyáros	2	Tobak	1
Hentes	6	Tőzsdés	1
Kádár	2	Úveges	1
Kávés	2	Vattás	1
Kályhás	1	Vendéglős	5
Kereskedő	53	Zálogüzlet	1
Kéményseprő	2	Zenész	1
Kőfaragó	1	Zsibáros	1
Köteles	1	Honoratív-	
Kocsigyártó	1	hivatalnok:	301
Kocsmáros	7	Kereskedő,	
Kertész	1	iparos,	
Kovács	3	földműves	248
Kőműves	5	Összesen:	549 ⁹

Az iparos választók ilyen alacsony száma azt mutatja, hogy e réteg nagyobb része a választójoghoz szükséges évi 20 korona adóalappal és külön műhellyel sem rendelkezett.

1. ábra. Zuschmann János vendéglős

A külső és belső feszültségek fokozódnak

Az általános elégedetlenségből adódóan a bizalmatlanság növekedése és a közhangulat romlása a Veszprémi Ipartestület tevékenységének szinte valamennyi területén megnyilvánult. Ezt jelezték többek között a gyakori vezetőségi személycserék – az 1891. április 9-i *előljárásági* ülésen Brenner Lőrinc alelnök leköszönt, helyette ismét Benkő Istvánt választották meg, egy évvel később az addigi pénztáros, Suly Ede lett az alelnök, Szilágyi Mihály a pénztáros¹⁰ –, valamint az Ipariskolával való konfliktusok számának növekedése. Az elnökség elhatározta, hogy – miután a tanoncszabadítás jogát magának tartotta fenn – ha a szabadulásra jelentkezett tanoncok okmányai egyébként rendben vannak, nem veszi tudomásul az Ipariskola igazgatóságának abbeli önkényes eljárását, amely a tanoncoknak akár indokolatlan, akár indokolatlanul megtagadja az iskolai bizonyítvány kiadását.¹¹

Nézeteltérés forrása volt az Iparoskörrel közösen bérelt ház is, amelynek bérleti díját továbbra is soknak találta az Ipartestület. Kedvezőbb lehetőséget keresve ezért szóba került Halassy Vilmos orvos háza és a Piac-téri Vassné-fele ház egyik helyiségének kibérlése.

A sok vita közepette csupán egy esetben alakult ki említésreméltó egyetértés akkor, amikor Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter, az Európa szerte elismert államférfi elhunyt. A tagok ezért elhatározták, hogy a jeles személyről jegyzőkönyvileg emlékeznek meg¹², s a győri kamara által szervezett gyűjtőakcióban a Veszprémi Ipartestület 10 forinttal vesz részt a Baross-szobor felállítása ügyében.¹³

Az amúgy is feszült helyzetet szinte válságossá tette az 1893. április 13–14-én Veszprém várost ért tűzkatasztrófa, amely a zömében iparosok-lakta Cserhát városrészen tört ki, ahol a szűk és hosszú utcákban 340 házat tartottak nyilván. A két napig tartó tűzvészben – amely a Szabadi utca, a Palotai utca, a Cigánydomb és egyéb távolabbi részek házára is kiterjedt – mintegy 140 ház, köztük középületek, nagy gabona-élelmiszer- és faraktárak semmisültek meg.¹⁴ A katasztrófát követően rögtön gyűjtésre, adakozásra mozdult a város, de országosan is elindult az akció a bajbajutottak megsegítésére. A kárt szenvedett iparosoknak az ország különböző helyein működő ipartestületek küldték el adományait, amelyekből 1893. június 23-án a polgármesteri hivatal-

ban felvett jegyzőkönyv szerint 1627 forint 81 krajcár gyűlt össze.¹⁵ Egy évvel később a 111 ipartestület által küldött segély összege már 1906 forint 98 krajcárt tett ki.¹⁶

A tűzvész okozta zűrzavar is hozzájárult ahhoz, hogy az 1893. május 22-ére kitűzött közgyűlést a tagok elégtelen száma miatt nem lehetett megtartani. Ekkor csak *előjárósági ülésre* került sor, ahol ismét új alelnöke lett a testületnek Czollenstein Ferenc személyében. Jegyzővé Várkonyi Dezső hírlapírót választották meg három évre. A pénztáros a következő egy évre ismét Szilágyi Mihály lett. Az Ipartestület tagságán belüli nézetkülönbség a nyár elejére már valóban komoly méreteket öltött, amely a legkisebb mértékben sem kedvezett az iparosság ügyének. A veszprémi iparosokra is illik Gerster Miklósnak,¹⁷ a korabeli iparosviszonyok jó ismerőjének megállapítása: „Olyan összetartásnak, aminőt a közönséges munkásosztályban tapasztalunk, még csíráját sem fedezhetjük fel a jelenkor kézművességében. Mindenik mester a többivel, valamennyi fajtájabelivel, folytonosan szembeáll, s az általános ellenségeskedés közepette hiábavaló minden kísérlet, engesztelés...”

Időleges összetartás, egységbe tömörülés persze megvalósult, főként amikor az anyagi terhek csökkentéséről és a vezetőség munkájának bírálásáról volt szó. Küldöttség vitte a Veszprémi Független Hírlap irodájába azt a kétszázharminc veszprémi iparos aláírásával ellátott felhívást, amelyet a tagok az elnökséghez intéztek, s amelyet a lap 1893. június 3-i száma nyilvánosságra is hozott. A felhívás az alapszabályokhoz csatolandó 12 pontos javaslatot tartalmazta, amelyet „a nagytestület céljainak s üdvös működésének sikeresebb előmozdítása végett” fogalmaztak meg, az alábbiak szerint:

„1. A jegyzői fizetés leszállíttassék és a jegyző saját kebelünkől választassék.

2. A házbér leszállíttassék.

3. A pénztárnoki fizetés megszűntessék és helyett a pénztárnok évi tiszteletdíjban részesíttessék.; Egy évre 50 forintot, vagy az új pénz szerint 100 koronát kapjon.

4. A házi teendőre való egyén csakis saját iparos társaink közül legyen választható, aki a terhet segít velünk viselni.

5. A kontárok megfékezése és azok további helytelen eljárásának azonnali megszüntetése, a tanoncoktól azonnal elveendő és azon tanoncok felett a nagytestület intézkedjen, hogy rendes iparosokhoz adassanak tanulónak.

6. Az olyan iparos tag pedig, aki a törvénytelen tettet elköveti, hogy kontároknak inasát a maga nevére szegődteti, szigorúan megbüntettesék. Példa legyen a jövőben, hogy több ilyen eset elő ne forduljon.

7. A törvénykezési napokat rövidebbre venni és azokat úgy beosztani, hogy a hétnek bármely napján egyszer legyen hivatalos óra, amit pontosan kötelességének tartsa a testületi előjáróság megtartani, amely ezentúl külön választva lesz, nehogy azt kelljen tapasztalni, ami eddig volt, hogy 3 hétig is el kellett járni a nagytestület hivatalába, míg egyszer valahára összejött a hivatali személyzet...

8. A kántorfizetések leszállítása, hogy a negyedévi 25 krajcár helyett csak 15 krajcár legyen fizetendő, ezzel könnyebbítünk el osztársaink sorsán és azt nyerjük el ezáltal, hogy minden iparos pontosabban fogja kántorját fizetni, mint eddig, mert... tudni fogják, hogy befizetett fillérjeik mi célra lesznek fordítva. Mert eddig semmi tudomásuk sem volt arról, hogy miért fizetnek, hanem csak azt tudták, hogy a bejövétel legnagyobb része a hivatalnokok fizetésére megy fel, ... nem azért rakjuk össze fillérjeinket, hogy abból semmittevő hivatalnokokat tartsunk, hanem saját magunkon tudjunk segíteni és vagyonunkat gyarapítani.

9. A munkaképtelen iparos társainkat vagyonunkhoz képest életének és egészségének fontartásához segély adományban részesítsük, de nem csak ígéretben, hanem tettben is és mentsük meg a kétségbeeséstől öreg napjaiban, ez az egyik kapocs, amely összefogja tartani a nagytestületet és virágzóvá teszi. Továbbá mivel az iparos osztály legárvább gyermeke e hazának, mert a szabad ipar behozatala óta senki sem gondol ránk..., magunkra vagyunk hagyatva, tehát önönmagunknak iparosoknak kötelességünk saját magunkról és hozzánk tartozókról gondoskodni. Alapítsunk egy iparos segélyező nyugdíj tőkét, keressük fel hozzá az eszközöket, melyekkel leghamarabb virágzóvá tehetjük. Először is a leszállított kántor fizetésekből azon 10 krt. mely visszamarad, fizetni kell a nyugdíj alapjához, a nagytestület évi jövedelmének egyharmad része szintén a nyugdíj alapjához tétessék, a kihágások és büntető pénzekből befolyt összeget egészen a nyugdíj alapjához kell tenni, továbbá az új iparos tagok után befolyt, egyenkint 20 forintból fizetessék a nyugdíj alapjához 5 forint...

10. A nagytestület második kapcsát képezi a testületi temetkezési egylet, mert a régi testületeket is

ezen két szép s kegyeletes erény tette virágzóvá. Azért mi határozottan a temetkezési egylet behozatalát követeljük és kívánjuk annak mielőbbi életbe lépését.

11. Kérjük az előjáróságot szíveskedjék a kiadásban foglalt 166 forint 94 krajcár egyenleg néven szereplő meg nyugtázott számláját, továbbá az adósleveleket, a takarékpénztári könyvecskéjét a nagytestület színe elé hozni, hogy minden tag legyen meggyőződve a vagyon felett.

12. Kérjük a nagytestület elnökét, hogy azon rendeletét szüntesse be, amelyben azt rendelte el, hogy a hátralékos meg nem fizetett kántor pénz végrehajtó által szedessék be és a szegény iparosokat evvel is szomorítani kívánta. Jól tudja a T. Elnök úr, hogy miért nem jó be rendesen a kántor fizetés, mert nem úgy vezették vagy vezetik az ügyeket, ami megfelel az iparos társulat tagjainak...”

A levél végén az aláírók felkérték az előjáróságot, hogy az alapszabályok kibővítésére és módosítására megnevezett 12 pontot a földművelés- és kereskedelemügyi miniszterhez az ipartörvény 134. §-a értelmében jóváhagyás végett terjessze fel.

Erre a nem csekély demagógiát tartalmazó, nyilvánossá tett levélre Szilágyi Mihály ipartestületi pénztáros válaszolt a lap június 10-i számában. A régóta megbecsülésnek és tekintélynek örvendő előjárósági tag elítélte és az intézmény elleni igaztatlanság tekintette a levél hangnemét és tartalmát. Leszögezte, hogy a testület olyan alapszabályok alapján működik, amelyek lehetővé teszik a levélben felsorolt valamennyi javaslat megvalósítását, csak hogy ehhez a fő kellék: „először a kötelesség, másodsor az erős akarat, harmadszor az egyetértés.” Hozzátette, hogy „az új ipartörvény teljes autonómiát, vagyis önkormányzati jogot ad az iparosok kezébe, de ha mi ezzel élni nem tudunk, úgy ez sem a törvény-, sem az alapszabály hibája, hanem nagyon természetes, hogy a miénk...”

A felbolydult elégedetlenkedőket ez a levél sem tudta megfontoltabb álláspontra bírni, ellenkezőleg: sérelmeiket országos nyilvánosság elé tárva egyenesen a Miskolcon tartott III. Országos Ipartestületi Kongresszus elé terjesztették. A felirat az *augusztus 27-én* botrányos körülmények között lezajlott *közgyűlésen* született a résztvevő iparosok többségének kívánságára. A Veszprémi Független Hírlap szeptember 2-i száma teljes terjedelemben közölte a

2. ábra. Georgi Lajos könyvkötő mester

szöveget, amely eddig nem tapasztalt nyíltsággal és szókimondással támadta a vezetést, és az ügymenetet. Magát az elnököt, Balogh Károlyt „... a szegényebb iparost lenéző s kizáró döjős magaviselete” miatt támadta, aki „... hogy basáskodó hatalmát szegény iparostársainkkal minél jobban éreztesse, tanácsi rangjánál fogva az évi hátralékos tagsági díjakat, még a tűzkárosultakat sem kímélve, a végrehajtói közegekkel, annak idejében ágybeli s több más ingóságukat tőlük elvitette...” Az elnököt amiatt is támadták, hogy a 230 iparos által aláírt 12 pontos beadványt egy pont kivételével elutasította. Elfogadhatatlannak minősítették az irántuk megnyilvánult bánásmódot, miszerint a hivatkozott közgyűlésen „... egypár előljáró drasztikus és meg gondolatlan kifejezésével találkoztunk, hogy bennünket megkorbácsolással fenyegettek, — ehhez járult egy korcsmai helyiségben az elnöknek meg gondolatlan, durva kifejezése, midőn hatalmát ismét fitogtatva bennünket becsukással fenyegetett...”

Az indulatok ilyen mértékű elszabadulása nem szimpátia antipátia kérdése volt, hanem az iparosokat egymástól eltávolító vagyoni különbségé, a tűzkár után még kilátástalanabbá lett, a többséget sújtó anyagi helyzete és a mindezekből fakadó sajátos mentalitása, amelynek lényege az elégedetlenkedés, az összetartás emberbaráti illúziójának dédelgetése, ugyanakkor a határozott, előrelendítő lépések megtételére való képtelenség.¹⁸

A panaszoknak a hivatali ügymenetre vonatkozó része tekinthető el-

fogadhatónak, mivel az akkori jegyző, Várkonyi Dezső könnyelmű, nemtörődöm magatartása ellen igen sok kifogás merült fel. Az ő működése alatt az ügyiratok kezelése valóban pontatlanul és hanyagul történt, Várkonyi gyakori távolléte miatt a hozzá nem értő hivatalszolga besejítésével.

Az indulatok csendesülnek

Az Ipartestületen belül kialakult mi-zéria felett a vezetőség minden bizonnyal hamar úrrá lett, mert az október 7-én megtartott előljáró-sági ülésen már békés témákat tárgyaltak meg. Így beszámoltak a miskolci III. Országos Ipartestületi Kongresszusról, — ahol Balogh Károly és Szilágyi Mihály vett részt — valamint a miniszteri rendelet alapján újonnan képesítéshez kötött iparágak — takács, fazekas, csutorás üzöinek az Ipartestületbe való felvételéről.

Minden bizonnyal a kölcsönös meg nem elégedés ténye vezetett oda, hogy Várkonyi Dezső 1894 februárjában lemondott jegyzői állásáról, helyette a március 3-án tartott előljáró-sági ülésen Pfilf Andor kályhást választották meg.

3. ábra. Pfilf Andor kályhás, ipartestületi jegyző hirdetése a Veszprémi Független Hírlap 1894. március 3-i számában

Április 7-én Kossuth Lajos halála és a tanoncügy volt a két legfontosabb tárgyalandó téma. A nagy politikusról, hazafiról Balogh Károly elnök mondott megindító beszédet, akinek emlékét jegyzőkönyvileg is megörökítették. Ezen felül elhatározták, hogy külön e célra egy szakértelemmel szövegezett örök Emlék Albumot készíttetnek. A nemzeti gyászban való részvétel alkalmára egy selyem lobogó megvételét vállalták, továbbá határozatot hoztak a testületi nemzeti lobogó elhelyezésére: a lobogót az Ipartestület helyiségében tartják, nyeléről levéve, egy — Kiss Lajos előljáró által készített — jól záródó ládikában, amelyek kulcsát az elnök őrzi. A felállítandó Kossuth szoborra 30 forintnak a testület pénztárából való kifizetését rendelték el.

Egyre szaporodott a tanoncok iskolamulasztásával kapcsolatos panaszok száma, amelyre az Ipariskola vezetősége nyomatékmal hívta fel az elnökség figyelmét. Emiatt úgy döntöttek, hogy az érintett iparosokat szigorúan figyelmeztetik, s szükség esetén az I. fokú iparhatósághoz teszik át ügyüket. Ornstein Ignác lakatos ellen máris megtették a feljelentést kihágás ügyében, mivel ő tanoncot, Veczko Bélát sem be nem szegődtette, sem iskolába nem járatta, amiről az Ipariskola igazolást is küldött a testületnek. A felszabadított öt tanoncot viszont az elnök

BUDAPESTI KERESKEDELMI MUZEUM AGYAG-IPAR KIÁLLITÁSA 1891.	
1871. VESZPRÉM, aranyérem.	1886. M-KANIZSA, kitűntet. okm.
1874. G Y Ö R, bronzérem.	1887. M-PALÁNKA, esztérem és díszokmány.
1877. VESZPRÉM, kitűnt. okm.	1887. M-SZ-MIKLÓS, érdemérem és okmány.
1881. DEBRECZEN, esztérem, áll. j.-díj és díszok.	1887. LOSONCZ, versenyen kívül, jury t. díszokm.
1886. BUDAPEST, ors. ipare. díszérem és okm.	1887. ENDÉLY-DEÉS, esztérem és dí-zokm.
<p>PFILF ANDOR KÁLYHA- ÉS EDÉNY-GYÁRA VESZPRÉMBEN.</p> <p>Due válnastéku raktár, majolika, barna s egyéb min-táju kályhákból.</p> <p>Alapítottatt az 1811. évben.</p> <p>Raktár: Takarékpóntári épületben.</p> <p>Kiűntetve: az áll. és délmagyarors. orsz. kiáll. Arad, 1890.</p> <p>A BUDAPESTI ORSZÁGOS IPAR-EGYESÜLET DISZ-ÉRME 1892.</p>	
Sürgősen keresetlik egy 80—120 köbméter fűtőképességű jékarban levő cinesoid kályha megvételre.	

szép szavak kíséretében bocsájtotta az iparos pályára.

A korábbi időpontra kitűzött *közgyűlésre* Kossuth Lajos temetése miatt – amelyen Balogh Károly vezetésével sok iparos vett részt¹⁹ – csak *április 29-én*²⁰ került sor mintegy kétszáz jelenlétével. A jegyzői beszámoló részletes ismertetést adott a testület 1893-as évi viszonyairól, melyek szerint: új iparigazolványt nyert 24 iparos, a tagok száma 416 fő volt, bele nem értve a fazekas, szítás és takács iparosokat, akik összesen 41-en voltak. 107 tanoncszegődötetésre és 87 tanoncfel-szabadításra került sor, s ez utóbbiakal együtt 156-an nyertek munkakönyvet. Eltávozást, kilépést 200 fő jelentett be, így 1892 óta kb. 250 fő nyert alkalmazást.²¹ 158 folyó ügyet intéztek el, az átlagban két naponta keletkezett panaszos ügyeket az elnök békésen intézte el, mindössze egy esetben hozott elmarasztaló határozatot a békéltető bizottság. Szakosztályi gyűlésre nem került sor, „pedig ez volna egyedüli gyógyszer a felmerülő helyi beteg állapotok orvoslására” – hangoztatták a közgyűlésen. A 360 frt-os jegyzői fizetés lecsökkentését nem engedélyezte az elnök, mivel azt a közgyűlés három évre állapította meg.

Az előjárósági tagokat Berleg József, Bauer Sándor, Czollenstein Ferenc, Csikász József, Fülöp Mihály, Tatai János, Grénicz Pál, Herceg Lajos, Licz János, Mészáros Mihály, Meszlényi János, Molnár István, Molnár Gábor, Nagy István, Németh János, Postássy József, Pinkász Gábor, Rákhelyi József, Szilágyi Mihály, Szelmajer Vilmos, Szenczy József, Svoboda Máttyás, ifj. Steindli Antal, Veisz Jakab személyében választották meg.

Úgy tűnik, némi szervezeti változás mégiscsak végbement, mert a *június 2-i előjárósági* ülés jegyzőkönyve az alapszabályok módosításáról és a leendő temetkezési egyesület alapszabályainak megvitatásáról számolt be. Ekkor mondtak köszönetet Czollenstein Ferenc alelnöknek, amiért az ipartestületi lobogót díjtalanul elkészíttette.

Az egyes szakmák üzöi közötti konfliktus tartósan napirenden volt. Különösen a molnárok ellen merült fel kifogás, akik a panasz szerint – nem lévén ipartestületi tagok – tanoncaikat „... egyszerűen az ún. veszprémi molnár ipartestület címén és Pozsgai Miklós elnöklete alatt felszabadítják és egy községi bizonyítvánnyal az Ipartestületnél a segéd részére munkakönyvet kérnek ...”

4. ábra. Bocske Adolf fényképész hirdetése a Veszprémi Függelék Hírlap 1894. április 14-i számában

Emiatt az előjáróság a *szeptember 1-én* tartott ülésén kimondta, hogy feljelentést tesznek a molnárok ellen az I. fokú iparhatóságnál.

Megkezdődnek a millenniumi kiállítás előkészületei

Az 1890-es években megingott a dualista monarchia addigi stabilitása. Társadalmi nyugtalanság és nemzeti küzdelmek, politikai zavarok törtek felszínre.²² A fenyegető problémák és krízisek ellenére az előrelépés jelei mindenütt láthatóak voltak. A gazdasági fejlődésben elért sikerekre való jogos büszkeség is kifejeződött a millenniumi ünnepek megőly pompás megrendezésében,²³ melyre az egész ország már jó előre készült. Már ez év januárjában megválasztották a millenniumi kiállítás kerületi bizottságait, így a győri kerületi bizottságot is, melynek külső tagjai közé választották Balogh Károlyt, a Veszprémi Ipartestület elnökét és Brenner Lőrinc előjárósági tagot.²⁴ Az „Iparosok kiállítási nagybizottsága” február 8-án felhívást tett közzé a Veszprémi Függelék Hírlapban a következő sorokkal: „A nemes versengés megindult ország szerete. A vagonos iparos, aki áldozatokra képes, ott lesz termelése és munkája javával; de ott lesz a kevésbé tehető, jeles iparos is, mert a nemzeti munkának ő is lelkes tényezője és

ámbar áldozatot kell hozni, nem maradhat el, mert elmaradásával nem volna teljes, hűséges a magyar kultúra bemutatott képe.” Három hónappal később a kamara a megalakult helyi – veszprémi, pápai – kiállítási bizottságoknak megküldte az iparosoknak szánt bejelentő ívetet, amelyek a kiállítási szabályokat is tartalmazták.²⁵ Ugyancsak a kamara intézett felhívást Veszprém vármegye törvényhatóságához, amelyben kérte, hogy az 1894–96-os évekre folyósítanak összeget a kiállítás kerületi alapja javára, amelyeket az érdekelt iparosok között, azok megsegítésére osztanak majd fel, hogy „méltó színvonalú munkát végezhesenek.”²⁶ Emellett közmunkák szervezésére, középületek építésére, nagyobb megrendelésekre ösztönözték a várost, hogy az iparosoknak módja legyen olyan reprezentatív munkákat létrehozni, amihez a saját pénzüik nem volna elég. A Balogh Károly vezette helyi bizottság tevékenyen közreműködött a megrendelések foganatosításában.²⁷

A Győri Kereskedelmi és Iparkamara további erőfeszítései

A kézművesiparosság alapvető gondjainak megoldásában a kamara még nagyobb erőfeszítéssel próbált részt venni, ezért – a kamara 1893-ról szóló jelentése szerint²⁸ – az ipar- és kereskedelmi minisztertől kérték:

1. az ipartörvényben a kvalifikáció elvének szigorúbb megállapítását és szűkebb határok közé szorítását,
2. az 1874. évi XXXIII. tc. akkénti módosítását, hogy a választási jogot minden képesített iparosra kiterjesszék, aki bármely csekély adót fizet,
3. a tan- és munkaviszony rendezését kötelező szabályrendeletek alkotásával,
4. a hálalási ügy rendezését és a fegyencipar korlátozását,
5. az iparos osztály régóta óhajtott kívánalmainak teljesítését: a vásárügy rendezését, a helypénzekkel való visszaélések megszüntetését, az adózási viszonyok igazságos reformját, a szakoktatás új alapokra helyezését, a vándoripar törvénnyel való szabályozását, a szövetkezeti szervezkedések anyagi támogatását, stb.

A kamara továbbra is gyakran tett közzé pályázati felhívást, amelyben az iparosoknak munkaalkalmakat kínált, így pl. a győri királyi törvényszék irodaszer szükségletére, továbbá gyertya, petróleum, olaj, szappan és

különféle könyvkötői munkák elvégzésére,²⁹ de komolyabb munkákra, vagy szállításokra is felhívta a figyelmet.

A veszprémi iparosok – többek között a túlkínálat miatt – nem túl gyakran élhettek ezekkel a lehetőségekkel, így ezen az úton sem jutottak jelentősebb jövedelemhez. Az Ipartestület is szigorú takarékoskodást vezetett be, amely a vidéki társzervezetekkel való kapcsolattartást is korlátozta. Sem a salgótarjáni, sem az aradi, sem a nyíregyházi zászlószentelési meghívásnak nem tettek eleget, mert – amint az előjáróság megfogalmazta – „... az Ipartestület anyagi helyzete miatt semmiféle rendkívüli kiadást nem tehet, így a zászlószegért rendszeresen szokásos ajándék összeget nem küldheti el”³⁰ Hasonló okokból álltak el a vallás- és közoktatásügyi miniszter által rendeletileg lehetővé tett, az iparos segédek továbbképző tanfolyamára vonatkozó szervezettől is. Kiseb kiadásokat vállaltak, ha az valóban hasznos ügyet szolgált: a győri kamara ajánlatára megrendelték az Iparosok Olvasótábora című kiadványt, amely 10 füzetből állt és az 1894–95-ös évre 2 frt-ba került.³¹

Különös események nélkül

Miután a kedélyek valamelyest megnyugodtak, s az iparosok egy részének figyelmét lekötötte a Milleniumra való készülődés,³² a testületen belül nem került sor rendkívüli eseményekre. Az ügyvitelben érződött némi javulás, ami abban is megnyilvánult, hogy az elnökség tartózkodott az önkényes megmozdulásoktól, s a tagok tájékoztatását is komolyan vette. 1895 februárjában egyenesen a győri kamarához fordult az Ipartestület Krebsz Antal, Kovács Mihály és Weisz József iparosok beadványával, amelyben a 20 frt-os belépési díj elengedését kérték. Győrben sem tettek engedményt, s úgy határoztak, hogy a szóban forgó összeget nyolc napon belül be kell fizetni az érintetteknek.³³ A február 23-án megtartott ülésen pedig az elnök arra utasította az előjáróságot, hogy a közgyűlésre 600–700 példányban meghívókat nyomtassanak ki, amelyben a számadásoknak és a pontos tárgysorozatnak is szerepelnie kell.

A március 31-én összehívott közgyűlésen³⁴ ahol a tagokat az elnök légyelmezettségre, higgadt és tárgyilagos nyilatkozatok megtételére kérte – összefoglalták az előző év eseményeit. Megállapították, hogy a tervbe vett temetkezési egyesület létesítése a tagok határtalan közönyössége miatt megbukott.

Kidolgozták a „mi viszonyainknak megfelelő” vásártartást,³⁵ amelyet az I. fokú iparhatóságokhoz terjesztettek fel jóváhagyás végett. A tan- és munkaviszony rendezésére vonatkozó szabályrendelet módosítása ügyében az illetékes központi szervet keresték meg. A testületen belül megindult az elaggott és munkaképtelen iparosok nyugdíj ügyére vonatkozó mozgalom, de ebben nem tudtak előre lépni. Ennek oka az volt, hogy a testület külön e célra nem rendelkezett alappal, adakozásra pedig senki nem vállalkozott. A rászorulókat esetenkénti segélyezését a jövőre nézve is megerősítették.

A létszámkimutatásból kiderült, hogy 1894-ben – a lemondott, eltávozott, vagy üzletét megszüntető 46 iparost leszámítva – összesen 464 tagot tartottak nyilván, akik 57 féle különböző ipari foglalkozást űztek. Az ügyfélforgalom jelentős volt, melyre az ügyek változatos fajtája és jelentős száma is utalt. A Veszprémi Ipartestületet érintő helyi érdekű ügyekből 30-at, a vidéki ipartestületekkel kapcsolatban 29-et, a győri kamarától 27-et, Veszprém város tanácsától, mint I. fokú iparhatóságtól 89-et, Veszprém járás főszolgabíróságától 6-ot, a Veszprémi Rendőrkapitányságtól 2-t, vidéki szolgabíróságoktól és iparhatóságoktól 82-t, szaklap szerkesztéssel kapcsolatban 2-t intéztek el. Ezen felül 8 budapesti központi levelezést, 45 ipari kihágási ügyet és 84 kontárkodó elleni eljárást számoltak össze.

A segédajlástromból kitűnt, hogy a segédek munkaviszonyával 869 esetben foglalkoztak. Ebben szerepelt a 167 db munkakönyv kiállítás, 281 belépés bejelentése. A foglalkozásban állt segédek száma 331 fő volt.

1894-ben 239 tanoncot tartottak nyilván, közülük 146 tanuló szegődött, 93 felszabadult, átmeneti nyilvántartást 292 tanoncra elvezettek, akik az ipariskolába is be lettek iratva.

A közgyűlésen ismételen felhívták a mesterek figyelmét arra, hogy a tanoncokat az Ipartestületnél be kell jelenteni, mert ennek és a szerződésnek az elmulasztása az iparos megbüntetésével járhat. A tanoncvizonyok rendezése minden iparosnak érdeke.

Az előjáróság panaszos éllel állapította meg, hogy a testületnek nem sikerült lényegesen előre vinni az iparosok ügyét, mivel „... a tagok a testület irányában nem tanúsítanak kellő érdeklődést és támogatást, hogy nemcsak közömbösen, de rossz hiszeműleg nézik saját ügyeiket, s az alkotáshoz – teremtéshez nemcsak hogy nem mernek, de lerombolják mind-

azt, amit a józan gondolkodó elem drága költségen és időáldozattal felépített.”

Igen jelentős összeget tett ki a tagdíjhátralék – 875 Ft 90 kr –, sokan évek óta egyáltalán nem fizettek tagdíjat.

Az Ipartestület kiadásait ez év december 31-ig az alábbi tételek mutatták: házbérre 150 frt, a jegyző fizetésére 360 frt, a pénztáros tiszteltdíjára 100 frt, a szolgáló évi fizetésére 144 frt, 5 m tűzifa vásárlására 18 frt 75 kr, nyomdai költségekre 27 frt 43 kr, a Kossuth lobogó összes számláira 117 frt 58 kr, falragasznyomatás – és kiragasztásra 14 frt, Kossuth szoborra 30 frt. Keresztes Istvánnak bemondásokért 16 frt, Farkas cipésznek segély 13 frt, Endrédi lakatosnak segély 10 frt, Országos Iparegyesület két évi tagdíja 10 frt, iparügyekre 6 frt, temetési bemondásra 8 frt 50 kr, kályha javításra 2 frt 50 kr, üveges számla 1 frt 90 kr, apró kiadások 2 frt 25 kr, összesen 1252 frt 35 kr.

A testület összes vagyona – szintén december 31-én lezárva – 3289 frt 44 kr-t tett ki a következők szerint: pénztári maradványban 185 frt 50 kr, takarékbetétben 1300 frt 01 kr, illetve 649 frt 83 kr, beiratási és tagdíj hátralékban 875 frt 90 kr, irodai berendezésben 165 frt 70 kr, Kossuth-féle selyem lobogóban 100 frt, előre fizetett házbérben 12 frt 50 kr.

Az 1895 évi költségelőirányzatot takarékosági okokból 1223 frt 50 krajcárra tervezték.

A tagok szakmai munkáját segítendő, a költségeket ezúttal nem nézve, 10 forintért megrendelték az „Iparosok Mintalapja” című folyóiratot, amelyben szakrajzokat is közöltek.³⁶

Az 1895. május 4-én tartott előjárósági ülésen bemutatták a kereskedelemügyi miniszter körrendeletét, amely a tanoncciskolák látogatását szigorúan és pontosan az ipartestületi kiküldöttek el nem mulasztható feladatává tette. Országosan is, helyileg is szükség volt a szigor fokozására, mert még mindig nagy hanyagság volt tapasztalható a tanoncok iskolalátogatása terén. A Veszprémi Ipariskola – tanulóinak száma az 1895–96-os tanévben 321 fő³⁷ – vezetése maga is példás szigor tanúsított mulasztások esetén, így Nagy Gábor cipész tanuló szabadtársát sem engedélyezte az Ipartestületnél, mivel a tanuló az évről évről vizsgán nem jelent meg. Zámbo István cipész tanoncot azonban mégis felszabadította a testület, annak ellenére, hogy az iskola tájékoztatása szerint a szeptemberi pótvizsgán min-

5. ábra. Postássy József, az Ipartestület bőripari szakosztályának elnöke

den tantárgyból elégtelen osztályzatot kapott. Az Ipartestületnek az volt az érve, hogy Nagy Gábor a tanoncidejét mesterénél kitöltötte, csupán munkakönyvet nem kapott, mert az illetékességi bizonyítványokat nem szerezte be.³⁸ Sajnos az efféle magatartással a testület nem szolgálta a tanoncügy előrevitelét, a szakmai színvonal emelését ily módon pedig éppen kérdésessé tette. Az Ipariskola továbbra is igényt tartott a testületi előljárásági tagok iskolalátogatására mind a rendes évi, mind a téli szaktanfolyam esetében. Ez utóbbit elsősorban az ács- és kőművestanoncok, illetve mesterek érdekében rendezték, akiknek szakmai előmenetelét elsősorban az építészeti szakosztály és annak elnöke Revelánt József volt hivatott támogatni.³⁹

Az iparosok nagy része sorsa kedvezőtlenebbé fordulásának okát nem önmagában, hanem elsősorban a külső körülményekben vélte megtalálni. Az Ausztriával való közös vámterületet mindenképpen kedvezőtlen ténynek fogta fel, emiatt egyre jobban hangoztatta az önálló vámterület szükségességét.⁴⁰ Ehhez a vonulathoz a Veszprémi Ipartestület is felzárkózott, nem egy esetben kapcsolódva más, pl. a Szegedi Ipartestület ezirányú kéréséhez.⁴¹

A segédmunkaerő terén tapasztalt nagy mozgás miatt a december 7-i előljárásági ülésen felvetődött, hogy az Ipartestület szívesen vállalna munkás közvetítést azon iparosokhoz, akik ezt igénylik, ugyanakkor egy utasszálló felállításának szüksége

is szóba került. A tervek realizálásához szükséges határozati javaslat elkészítésére Postássy József, a bőripari szakosztály elnöke kapott lehetőséget, aki emiatt másodmagával Székesfehérvárra utazott tapasztalatszerzés végett.⁴² Ezzel egyidőben a Rév-Komáromi és az Egri Ipartestületnél is érdeklődtek a megvalósítás módjairól.⁴³

A Millennium éve mozgalmas és ünnepélyes

Az év első két hónapjában még a megszokott kerékvágásban történtek az események. Február 20-án az előljáróság pályázatot hirdetett a Kopácsy-léle alapítvány kamatainak elnyerésére, melyben két szegénysorsú iparos részesülhetett. Március 7-én a Veszprémi Egyházmegyei Tanítóegyletnek utaltak ki 5 frt-ot a szegénysorsú tanítók gyermekeinek megsegítésére. Ekkor fogadták el dr. Óvári Ferencnek az ügyészi tisztségről való

lemondását, akinek fáradozásaiért jegyzőkönyvileg mondtak köszönetet.⁴⁴

A viszonylag csendes mindennapok igazából március elejétől váltak izgalmasabbá, magukon hordva az ünnepélyes készülődés eddig nem tapasztalt lelkesítő hatását. A város iparossága, csakúgy, mint a többi polgártárs részesévé vált ennek az élménynek, s jelen volt mindenütt, ahol hazafias érzéseit kifejezésre juttathatta. Így nagy számban jelent meg a „Korona” kávéházban tartott értekezleten, ahol Vikár városi főjegyző a magyar viselet felújítása végett tartott beszédet, javasolva, hogy a millennium alkalmából május 8-tól kezdve a jelenlevők öltsek fel ősiek szép nemzeti viseletét. Erre 92 jelenlevő kötelezte magát, közöttük sok iparos és kereskedő,

6. ábra. A millenniumi készülődés jegyében kiadott hirdetés a Veszprémi Független Hírlap 1896. március 21-i számában

A t. hölgyközönség figyelmébe!

Alulírott cég tisztelettel értesíti vevő közönséget, hogy tavaszi- és nyári időnyre a legújabb

ruhaszövetek

és hozzávaló diszítések, — valamint női felöltők, szőnyegek, függönyök, ágyterítők stb. nagy választékban megérkeztek a legolcsóbb minőségtől a legfinomabbig.

Teljes menyaszonyi kelengyék a legazabb kivitelben legjutányosb áron.

Egyszersmind tisztelettel értesítjük a nagyérdemű helybeli és vidéki közönséget, hogy

nemzeti zászlókat

a magyarországi czimerrel, valamint zászlósövetek minden varrás nélkül mindenféle szélességben méterenként jóminőségben és tartós színben csupán nálunk kaphat.

Midőn minél gyakrabbi látogatást kérünk, vagyunk tisztelettel

NAY MÓR és FIAI,

selyem-, dívat- és vászonárú-cég Veszprémben.

mint Balogh Károly, Szemerey János, Gémesy Dániel, Fata János, Jády Ferenc, Czollenstein Ferenc.⁴⁵

A Veszprémi Független Hírlap március 21-i számában Mautner Ignác és fia férfiszabók hirdetést tettek közzé az alábbi szöveggel: „Tudatjuk, hogy műhelyünket úgy rendeztük be, hogy ott magyar díszruhákat és másféle magyar ruhákat ízletesen és szabályszerűen készítünk a leg egyszerűbbtől a legdíszesebbig részletfizetésre is. Dúsan felszerelt rak-tárunkban található az e célra megfelelő kelmék, melyekből 1 magyar atilla öltönyt 30 forintért, 1 magyar zeke öltönyt 20 frt-ért vagyunk hajlandók elkészíteni. Kaphatók továbbá magyar díszruhák, menték és atillák a legdíszesebb kiállításban tet-szész szerinti árak mellett.”

Ünnepélyes hangulat jellemezte a március 29-én a városháza tanács-termben megtartott évi rendes köz-gyűlést, amely szervezeti szempont-ból is fontos állomásává vált az Ipar-testületnek. Az elnöki tisztet tíz évig betöltő Balogh Károly – sok-oldalú tevékenysége, így helyettes polgármestersége miatt – lemondott megbízatásáról, akinek „szűnni nem akaró lelkes éljenzés között” mondtak köszönetet fáradozásaiért. He-lyette Bauer Károly mészáros mes-ter foglalta el az elnöki széket, akit szintén lelkesen köszöntött a köz-gyűlés, s a választás után bankettel ünnepelt meg.⁴⁶

Az április 11-re összehívott elől-jársági ülést már az új elnök nyi-totta meg, kérve, hogy „maradjon meg a tagok között a szeretet, ba-

7. ábra. A millenniumi kiállításon több veszprémi iparos elismerő oklevelet ka-pott

8. ábra. A millenniumi kiállításakor adott közreműködői érem oklevele

ráság és bizalom, amely legfőbb alapja az Ipartestület létérdekének.”

Alelnökké ismét Berleg Józsefet választották meg, a pénztáros Szilágyi Mihály, a jegyző Pfilf Andor maradt. Tervbe vették az ipartestü-leti díszszázló átalakítását és egy új gyászlobogó beszerzését, s elhatá-rozták, hogy a millenniumi év em-lékére egy új, az ország címerével ellátott nemzeti lobogót készített-nek.

Befejezéséppen bizottságot hoz-tak létre a millenniumi ünnepek ipartestületi körü megünneplésére. Ennek keretében nagyszabású haza-fias mozgalom megindítását határoz-ták el az Iparoskör és az Iparos Ifjak Önképző Egylete bevonásával.

Valamennyi résztvevő számára a legkomolyabb felkészülést azonban Budapesten a Városligetben megtar-tott millenáris kiállítás jelentette,

amely 1896 legmaradandóbb és leg-időtállóbb alkotásává vált a társada-lom tudatában.⁴⁷ A honfoglalás ezer-éves évfordulóján lezajló országos ünnepeksorozatnak fénypontja volt a május 2-án megnyitott kiállítás, amelyen több veszprémi iparos mű-remekekkel, nagyobb számban pe-dig személyes részvétellel volt je-len.⁴⁸ A megnyitóra a megyét kép-velő delegáció mellett,⁴⁹ május el-sején és másodikán 140 fő utazott el. A kisiparosok tömeges felutazá-sára csak ezután kerülhetett sor a szálláslehetőségek megnövekedésével. A kiállítás igazgatósága a kereskedel-mi és iparkamarák kérésére négy nap-ra terjesztette ki a kisiparosoknak nyújtott kedvezményt, hogy azok a látottakból kellő tanulságot tudja-nak levonni.⁵⁰

A millenniumi ünnepek helyi rendezvényeiről a sajtó részletes tájé-koztatással látta el az olvasóközön-séget, amely a vármegyei⁵¹ és az ipa-ros diszközgyűlésről időben értesült. Az iparosok nagy örömnépe má-jus 25-én, pünkösd hétfőn került sor a Veszprémi Ipartestület, az Iparos-köz és az Iparos Ifjak Önképző Egy-lete szervezésében.

Az események⁵² kezdetét reggel öt órakor ágyúlövésekkel jelezték, s ugyanakkor indult el az Önkéntes Tűzoltóegylet zenekara, hogy „az ut-cákon hullámozó roppant közön-ség”-nek kellő hangulatot teremtsen. Tíz órakor az iparosság az Ipar-testület helyiségeiben gyülekezett, majd – több ezer ember kíséretében, zászlók alatt, sokan magyarba öltöz-ve – részt vett a főszékesegyházban

tartott hálaadó istentiszteleten. A délutáni ünnepélyekre a figyelmet 13 órakor ismét ágyúlövésekkel hívták fel. Közel 4000 ember gyűlt össze a városházi kertben, ahol „már roppant katlanokban főtt a gulyás, folyt a bor (Méhes-egyleti) és a sör (Marton-féle) egyaránt.” A nagyszabású rendezvény kedves mozzanata volt, amikor Pflf Andor ipartestületi jegyző díszmagyarba öltözve, szép beszédek kíséretében pompás virágcsokrot nyújtott át a testület nevében Véghegyi Dezsőnének és Bauer Károlynénak. Fél négykor a kürtszó elhangzása után Bauer Károly elnök lépett a zöld ágakkal, szőnyegekkel, magyar koronával, s nemzeti színű zászlóval díszített szőszékre, amelyről megindító beszédet intézett a hallgatósághoz. Kérte, hogy az iparosság a jövő ezredévben se csüggedjen, hanem még inkább haladjon előre. Az „Éljen az iparososztály, éljen a haza, éljen a király!” dicsőítő szavak után a jelenlevők elénekeltek a Himnuszt a zeneegyesületi dalárda kíséretében. Ezt követően előadásokra és szavlatokra került sor, majd dr. Rosenberg Lajos ügyvéd tartott záróbeszédet. A Szózat eléneklése után, a közönség társaságokba gyűlve helyet foglalt a sátrakban felállított asztalok körül, s éjfélig élvezte az örökké emlékeztetésre fordították.⁵³

A nagy ünnepségek után

A Millennium kisugárzó ereje még hatott az év másik felében is a szívekben és a tettekben, a nagy események lezajlása után azonban ismét több helyet kaptak az iparosokat érintő sajátos, belső ügyek.

Bauer Károly elnök⁵⁴ júniusban 200 koronás alapítványával a veszprémi rokkant iparosok segélyalapját vetette meg.⁵⁵ A következő hónapban Cséby Ferenc, a Veszprémi Szücs Ipartársulat egykori elnöke átadta a testületnek a szakmatörténet egyik jelképét képező céhládát, valamint a könyveket.⁵⁶

További megrendelések megpályázására nyílt lehetőség, amikor a veszprémi királyi törvényszék, a járásbíróságok, valamint az ügyészség alkalmazásában levő hivatali alkalmazottak 1897. évi ruhaszükségletének beszerzése végett került sor árlejtésre,⁵⁷ s amikor Győr vármegye számvevői hivatala a közigazgatási fogházak felszereléséhez vaságyak, pokrócok, szalmaszakok, fapadok és kisebb asztalosmunkák szál-

lítására tett közzé felhívást.⁵⁸ A pályázatok eredménye nem ismert.

Augusztus 2-án, vasárnap, Bauer Károly vezetésével került sor újabb hatvan iparos budapesti utazására, akik a Veszprémi Takarékpénztár 500 frt-os ajándékát élvezve megtekintették a millenniumi kiállítást. A négy napos tartózkodás alatt a résztvevők számára az étkezés, a szállás, az utazás és a kiállítási belépés díjtalan volt, a látottak pedig az iparokban való előmenetelt szolgálták.⁵⁹ További segítségnyújtási szándékkal a helyi sajtó vásárlásokra hívta fel a lakosság figyelmét, hogy a kiállító iparosok áldozatait ilymódon méltányolja a közönség.⁶⁰

Az *érdekképviseleti* tevékenység fontossága nyilvánult meg abban, hogy az Ipartestület több előjárósági tagja részt vett Budapesten szeptember 6–8 között a millenniumi kongresszusok sorozatában megtartott IV. Országos Ipartestületi Gyűlésen, ahol 226 ipartestület 78 752 önálló iparost, 112 993 segédet és 48 463 tanoncot képviselt.⁶¹ A gyűlés tisztikarába Balogh Károlyt háznagyként választották meg. A miniszteri exozében elhangzottaktól megerősítve, miszerint „... a kisiparosnak, a kézművesnek boldogulása, a küzdő kisipar megerősödése, részben megmentése fontos nemzeti érdek...” a képviselők az alábbi érdemi lépések megtételét határozták el:⁶²

1. Feliratot küldenek az országgyűlés képviselőházához a sérelmes kereskedelmi- és vámszövetség felbontása és a magyar ipar érdekeinek egyedül megfelelő önálló vámterület felállítása miatt.

2. Felterjesztést intéznek a m. kir. pénzügyminisztériumhoz aziránt, hogy az iparosok adózási alapját a jövőben a méltányosságnak és az igazságosságnak megfelelően állapítsák meg, azaz a meglévő 10%-os adókulcsot legalább 3–4%-ra szállítsák le, amely az iparosok adott helyzetének leginkább megfelel.

9. ábra. Millenniumi nagy érmet kapott Veszprém vármegye közönsége

3. A kereskedelmi miniszterhez feliratot juttatnak az elsősorban hitel, másodsorban nyersanyag-beszerző és elárúsító raktárszövetkezetek megalakítása ügyében.

4. Továbbítják a gyűlés azon határozatát, amely országos érdekek nyilvánította ki a magyar iparnak a törvényhozásban való hathatósabb képviseletét.

Az ipartörvény revizóját sürgető felhívások ugyancsak nagy számban hangzottak el a gyűlésen.

Az Ipartestület vezetői felé megnyilvánuló megbecsülés kifejeződött az őszi választások során is. A választási lázban levő megyeszékhelyen október 10-én, vasárnap de. 10 órakor a Korona szálló nagytermében került sor a Szabadelví Párt alakuló közgyűlésére, amelyen több száz szavazó polgár volt jelen. A párt elnökségi tisztségére Takács Ádám megyei árvaszéki elnök kapott megbízatást, az alelnöki széklet Balogh Károly és Bauer Károly foglalta el.⁶³

Az 1884. évi XVII. tc. 175. paragrafusa szerint a kereskedelmi- és iparkamarák a kerületükben levő törvényhatóságok közigazgatási bizottságai által megalakított ipartanácsba évenként 2–2 rendes és 2–2 póttagot választottak. A győri iparkamara közgyűlése az 1896. október 1-je és 1897. szeptember 30-a közötti időszakra Veszprém vármegye ipartanácsába Brenner Lőrinc cementgyárost, Pflf Andor fazekast, Szilágyi Mihály rézművest és Eszterháy Ferenc kereskedőt választotta meg.⁶⁴

A Millennium jegyében megvalósult sokféle iparos tevékenység egyik érdemes mozzanata volt a kiállításon való szereplés elismerése és minősítése. Erkölcsi siker minden résztvevőnek jutott, hiszen egy ilyen eseményen már a termékkel való jelenlét is rangot adott. A siker mértéke

természetesen a megmérettetés fokozatainak függvényében alakult. A veszprémi helyezettek listáját a Veszprémi Független Hírlap 1896. november 21-i száma hozta nyilvánosságra.⁶⁵

Az 1897. év első előljárási ülésén pedig ismertették az országos kiállítás kerületi bizottsága értesítését a hat veszprémi iparostanonc kiállításán való eredményes szereplésről. Az emlékkönyveket és a jutalmat a tanoncokhoz eljuttatták.⁶⁶

A király az 1896. évi kiállítás helyi bizottságainak, illetve azok tagjainak a kiállítás körül kifejtett kiváló működéséért legfelsőbb elismerését fejezte ki. Ilyen elismerésben részesült Benkő István – volt ipartestületi alelnök – városi tanácsos, aki a veszprémi helyi bizottság alelnöki tisztét látta el.⁶⁷

Eredményes szervezkedések

Úgy tűnik, mind a külső, mind a belső ügyintézésben fokozódott a lendület, ezért a testület újabb pozitívumokat tudhatott magáénak az iparügy segítésében. Sietve csatlakoztak a budapesti ipartestületek elnökei által megszerkesztett memorandumhoz, amelyben a kereskedelmi minisztert a kisipari hitelekkel kapcsolatos intézkedésre sürgették.

1897. január 20-án rendkívüli előljárási ülést hívtak össze, amelyen egyedüli tárgyként – az ügy fontossága miatt – az utasszálló létesítésének konkretizálása szerepelt. A feladattal korábban megbízott előljárási csoport részletes árjegyzéket gyűjtött össze a helyi iparosoktól és kereskedőktől, akik a szálló legszükségesebb berendezési darabjainak elkészítésére vállalkoztak. Az árban való megegyezés után az előljárási megrendelte a vaságynakat, pokrócokat, a szalmazsákokat és a lepdőket⁶⁸ amelyeket a Szarvas-vendéglő e célra elkülönített részében szándékoztak elhelyezni. Az ipartestületi utasszálló működtetéséről megállapodást kötöttek a vendéglő bérlőjével, Hetey Jánossal, illetve Schwarz Ignáccal, aki a vendéglőbérletet időközben átvette.

A megrendeléseket nem tudta a testület egyszerre készpénzben fedezni,⁶⁹ ezért a hátralévő ingóságok kifizetése végett még 250 frt-ot a takarékból kellett kivenniük. Az utasfogadó szabályzatának elkészítését az ügyészre bízták, aki az aradi

utasfogadó szabályzatát használta fel a helyi tervezet megalkotásánál. A városi rendőrkapitány által is látalmazott, véglegesített példányból egyet a szállóban is kifüggesztettek.⁷⁰

Az utasszálló ügye a március 28-án a város tanácstermében tartott közgyűlésnek is témája volt. Ezzel kapcsolatban most már egyöntetűen indítványozták, hogy létesítsen az Ipartestület egy, a munkások közvetítésére hivatott intézményt is. A munkaadók és a munkások érdekében megvalósítandó munkaközvetítésre az ipartestületek az ipartörvény 126. §-a értelmében voltak jogosultak, mivel az a testületek feladataként az iparosok érdekeinek előmozdítását jelölte meg.⁷¹ Ezen az alapon kívánatos is volt, hogy a testület tagjainak munkaközvetítési igényeit megpróbálja kielégíteni. A munkavállalás területén lezajló nagy mozgást a jegyzői beszámoló is jól tükrözi, hiszen 1896-ban 1470 munkaviszony változást jelentettek be (725 segéd bejelentkezett, 745 kilépett)! A foglalkozásban levő iparossegédek száma 538, míg a mesterek száma 513 fő volt. Emellett 387 tanoncot tartottak nyilván. Közülük 108-an szegődtek, 75-en szabadultak, ugyanakkor 49 tanonszerződést bontottak fel. 115 db munkakönyvet állítottak ki, míg ideiglenes igazolványból 12 darabot.

Az április 3-i előljárási ülésen bemutatták a budapesti kádár, stb. egyesült ipartestület értesítését, amelyben tudatták, hogy munkaközvetítési intézményt létesítettek. Az előljárási ügy döntött, hogy ezt az értesítést a veszprémi utasszállóban is kifüggeszteti. Ennek a gyűlésnek külön érdekessége volt, hogy ezúttal két alelnököt – első alelnök Berleg József, második alelnök Szenessy József – választottak.⁷²

Az utasszállóval kapcsolatban meglehetősen korán kezdődtek a gondok, ezért a május 6-i előljárási ülésen kiemelt kérdésként kezelték a témát. Mivel a szállóban szabálytalanságot tapasztaltak – a bérlő vendéglős a szerződést nem tartot-

ta be –, ezért a szálló felügyeletére egy öt tagú bizottságot választottak.

Ismét rendezték Bátor Imre ipartestületi szolga fizetését, aki ezentúl 12 frt helyett havi 15 frt-ot kapott.⁷³

Mivel Pflif Andor jegyző áprilisban állásáról lemondott – az évi 360 frt-os jegyzői fizetés alacsony voltára hivatkozott –, emiatt a testület pályázatot írt ki a megüresedett állás betöltésére. Május 18-án az előljárási szavazattal választott a beérkezett jelentkezők közül, de óvatosságból a véglegesítést csak a három havi próbaidő után helyezték kilátásba.⁷⁴ A június 1-jével hivatalba lépett jegyző – az ügyiratkezelésben nagy rendetlenséget találva – arra kérte az előljárási bizottságot, hogy a nyári hónapokra, félnapra némiapidíjjal egy tanulót alkalmazzon a testület, mivel a könyvek rendezését csak segítséggel tudja megoldani. A tanuló alkalmazásához az előljárási bizottság minden ellenkezés nélkül hozzájárult.⁷⁵

Figyelemre méltó megmozdulásra került sor az iparosok körében a nyári hónapokban, amelyről az egyik helyi lap adott értesítést. Ebből kiderült, hogy a munkások mozgalmat indítottak amiatt, hogy Veszprém-ben munkás családi házakat építsenek az állam által nyújtandó kedvezmények és támogatások mellett. 150 fő jelentkezett, akiknek családi házakra volt szükségük. Ily módon a mozgalom sikerrel járt, ami Bauer Károlynak volt köszönhető, támogató magatartása miatt.⁷⁶

Ismét panasz tárgyát képezte az a körülmény, hogy egyre több iparos vett részt zsisb-ill. ruhavásárban, ami egyike volt a súlyos szabálytalanságoknak. A szakma védelmében emiatt a testület elnöke elrendelte, hogy a legközelebbi vásáron két előljárási tag, – a szolgabíró hatásköre alatt levő karhatalom segítségével – távolítsa el az ott megjelent illetéktelen iparosokat.⁷⁷

Jogos sérelmüknek adtak hangot az Ipartestület tagjai, különösen a szabók, akik arra panaszkodtak, hogy

10. ábra. A „Szarvas” vendéglő épülete adott otthont az ipartestületi utasszállónak

Veszprém, 1896. Veszprémi F

Vendéglő-megnyitás!

Van szerelem én Veszprémváros és vidéke m. t. közönségével tudatni, hogy a Vásártéren levő

„SZARVAS”-vendéglőt átvettem

és az azt folyó évi január hó 1-én megnyitottam.

Amidőn ezt a t. közönséggel tudtom, jelzem azt is, hogy a vendéglőt újonnan rendeztem be. Van jó magyar konyha, mat. kitűnő boraimat és söreimet olcsó áron. Vendéglőm, tiszt. és rendez. italaimat meremközt áron borítom rendelkezésre.

Szíves támogatásért esedezik tisztelettel

Hetey János, vendéglős.

a megye alispánja nem támogatta őket, a szállításokat vidéki iparosoknak engedte át. Az *október 2-i előjárósági* ülésen írt, az alispánnak adresszált jegyzőkönyvi kivonatban részletezték a sérelmet, miszerint „sajnálataát fejezi ki az Ipartestület Veszprém vármegye vezetőségének azon eljárása felett, hogy annak ellenére, hogy Veszprém iparos város, vannak minden iparból megbízható iparosai, kik a megye terheinek viseléséhez tetemesen hozzájárulnak, – mégis mind ez idáig semmi intézkedés nem történt aziránt, hogy a veszprémi iparosoknak alkalom nyújtatott volna arra, hogy a megye szükségleteinek szállítási pályázatán részt vehessenek, ugyanis sem kézbesítésekkel felhíva, sem olvasott lapokban közzétéve nem volt az árlejtés, . . . annyira sem, mint pl. az Veszprém város hatóságánál gyakorlatban van, ennél fogva nem lévén tudomása iparosságunknak a munkák és a szállítások mikori kiadásáról . . .” A sérelmek orvoslására kérték, hogy a megyei közgyűlésen fogadják el, hogy a vármegye „Veszprém vármegye központi hivatalai szükségleteiről, úgy a gazdasági választmány ügykörébe tartozó, külső állomásokra szükségellendő összes szállítmányokról, időről-időre kellő időben árlejtéseket hirdessen, hogy arról az Ipartestület elnöksége, azon tekintetből, hogy több iparos egyúttal kereskedő is, a Kereskedelmi Társulat elnöksé-

11. ábra. Veszprém város tanácsa gyakran kínált munkaalkalmat az iparosoknak

gét átiratban értesítse, nemkülönben a városi hatóságot nyilvános kifüggesztés és közzététel végett keresse fel . . .”^{7,8}

Valóban elgondokoztató, hogy az Ipartestület tizenegy éves fennállása alatt miért nem kaptak a veszprémi iparosok a vármegyétől megrendeléseket.

Év végén még egy fontos, megoldásra váró ügye maradt a testületnek, mégpedig a használt helyiséggel kapcsolatos intézkedés. A házra kötött szerződés lejártának ideje rohamosan közeledett, ezért az elnökség megkereste az Iparoskört a szerződés újabb három évre való meghosszabbítása végett.^{7,9}

Remény a hitelszövetkezetben

Túljutva a Millenniumon, a század utolsó éveiben a politikai és gazdasági élet eseményei a dualizmus mind gyakoribb működési zavarait hozták felszínre. A Magyarországon 1897–98-ban kialakult belpolitikai krízis szorosan összefonódott az ausztriaival, s az ehhez járuló gazdasági problémák fokozódása további lökést adott a dualizmus válságának egyre nagyobb ívű kibontakozásához. A társadalmi, nemzetiségi ellentétek éleződése sem segítette a gazdaság virágzását, a fejlődés lassúbb ütemévé vált.^{8,0} A 90-es évek közepére kibontakozott gazdasági fel lendülés tempócsökkenése már az 1897 évtől kezdődően érződött,^{8,1} s nem tette kedvezőbbé az életbenmaradásért küzdő kézművesipar hely-

zetét sem. Az ide irányuló állami segítség általában szerény keretek között mozgott: pl. 1895-ben közvetlen vagy közvetett iparfejlesztési célokra (beleértve a kis-, nagy-, gyár- és háziipart) összesen 416 245 forintot engedélyeztek, mégpedig 221 071 forintot segélyképpen, a többi kölcsönként. Ennek az összegnek azonban csak egész csekély része: 50 465 forint került kisipari célok szolgálatába.^{8,2}

A körülményekre tekintettel a Veszprémi Ipartestület ha lehet, még agilisan kapcsolódott a kisipar védelmét szolgáló országos mozgalmakhoz, s anyagi lehetőségeit tovább erősítve igyekezett a helyi, támogatásra szoruló tagtársait segíteni.

1898. március 26-án az előjáróság dr. Kőszeghy Józsefet, Szilágyi Mihályt és Posch Endrét az április 11-i országos iparos és kereskedő nagygyűlésen való részvétellel bízta meg, amelyen az önálló vámterület mellett foglaltak állást. A nevezett tagok utazási költségeihez 45 forinttal járult hozzá a testület.^{8,3} Az elismerés kifejeződésének fogható fel az a tény, hogy Szilágyi Mihályt beválasztották a nagygyűlés végrehajtó bizottságába.^{8,4}

Nagyrészt a rászoruló tagok határozottabb segítése céljából a közgyűlés egy újabb sürgető határozatot hozott az elmaradt beirattási és tagdíjak beszedésére.^{8,5}

A vasárnapi törvényes munkaszüneti nap védelme miatt – erre csak ezúttal hangsúlyt helyezve! – elutasították a kereskedelemügyi miniszter felvetését, hogy az ipartestületek a hétköznapiokon tartani szokott országos, vagy heti vásárokat vasárnapra tegyék át. Egyúttal a győri kamara közbenjárását kérték amiatt, hogy a vásárok rendszere a legutóbbi törvények szerint maradjon meg.^{8,6} Az iparügyekben való jobb tájékozódás elősegítésére októberben megrendelték dr. Moldoványi István ipartörvényeket és rendeleteket tartalmazó munkáját.

1898. szeptember 10-én Genfben merénylet áldozata lett az uralkodó felesége, Erzsébet királyné^{8,7}, akit az egész magyar társadalom nagy tiszteletben tartott a magyarok iránti rokonszenve miatt. A királyné elvesztése feletti gyászban az Ipartestület is osztozott, s részt vett a helyi gyásztistentiszteleten, ahova „a szent ereklye gyanánt őrzött s fekete fátyolba vont dísz zászlója alatt vonult”. Az előjáróság 20 frt kiutalását is elrendelte, amellyel a fővárosban tervezett Erzsébet királyné emlékszóbor költségeihez kívántak hozzájárulni.^{8,8}

Az évek folyamán egyre jobban felerősödtek azok a törekvések, ame-

Versenyárgyalási hirdetés.

Rendezett tanács Veszprém város, a szőlő-ut. szabadjai ut. mellett fekvő Bruck-féle telken, a m. kir. kincstár által emelendő laktanyánál

raktárakat és mellékhelyiségeket épített,

és ezek építéséhez szükséges

föld-, kömivos-, ács-, asztalos-, lakatos, bádogos- és mázoló-munkákra

zárt ajánlati versenyárgyalást hirdet.

A m. kir. honvédelmi egy miniszterium által jóváhagyott tervek és költségvetés, valamint a versenyárgyalás feltételei Veszprém város polgármesteri hivatalában betekinthetők a zárt ajánlatok ugyanott

folyó évi július hó 31-ig beadhatók.

Veszprém, 1894. július hó 19-én.

Kováts Imre, s. k.,
polgármester.

lyek a kisiparosok helyzetét *szövetkezetek* megalakításával igyekeztek javítani. Az érdekeltek a szövetkezetben egy olyan közös vállalkozás előnyeit látták, amely hitellel tudja segíteni tagjait, esetleg munkát szerez, közös műhelyt tart fenn és a nyersanyagbeszerzés gondját is magára vállalja. Az ügyért való következetes sikrasszállás az 1898. évi XXIII. tc. megalkotását eredményezte, amely a gazdasági és ipari hitelszövetkezetek megalakítását és működését szabályozta, s kimondta az Országos Központi Hitelszövetkezet felállítását a hitelszövetkezetek ügyének előmozdítására.⁸⁹

Az 1898. július 14-én szentesített törvény kedvezőbb irányba terelte a szövetkezeti mozgalom fejlődését, amelyben kétségtelenül az állami támogatás mértéktartó növekedése is megnyilvánult. 1898-ban pl. 46 656 koronát fordított az állam a kisipari szövetkezetek működésének elősegítésére.⁹⁰

Noha az 1884. évi ipartörvény 126. §-a a szövetkezetek alakulását a testület céljai közé sorolta,⁹¹ ezzel a lehetőséggel mégis kevés testület élt, mivel a szegényebb kézműveseknek nem volt pénze a szövetkezetbeli kísérletre, a gazdagabb pedig minden szövetkezeti mozgalomtól tartózkodott.⁹² A kereskedelmi miniszter az 1897. évi jelentésben megállapította, hogy „a szövetkezés ügye mindaddig szunnyadozóban volt ipartestületeinknél”, hiszen pl. 1896-ban 305 testület közül csak nyolcnál volt szövetkezet.⁹³

Felismerve azt, hogy a szervezésben elmulasztott idő egyre komolyabb veszteség, ezért Veszprémben is hamarosan megindult az érdemi organizációs munka. A Veszprémi Hírlap 1898. január 16-i száma még csak arról tudósíthatott, hogy a szabó és cipész iparosok zöme kívánatra szövetkezet van alakulóban. Az 1898. december 25-én megjelent szám már arról értesített, hogy „a kisiparosok ipari szövetkezetet létesítettek Veszprémben, elsősorban építési faraktárt, deszkaraktárt, a szabók és cipészek pedig szövet, illetve bőranyag üzletet fognak berendezni. A szövetkezet 50 korona névértékű üzletrészek alapján létesítetik, s azok értékét egyszerre, havonként és hetenként is befizethetik az üzlet rész vásárlók a szövetkezet pénztárosánál, Márton Gábor kereskedőnél. A felvételi díj üzletrészeként 1 korona”.

A veszprémi iparosok szövetkezetének 24 tagú szervező bizottsága Husvéth Márton tekintélyes iparost választotta meg elnökévé.⁹⁴

Figyelemre méltó fellépés az országos iparos közéletben

Amíg az 1899-es év végi országos szereplésre sor került, számos említésre méltó esemény történt az Ipartestületben, elsősorban a szegény iparosok támogatása területén. Mind több jötevő nevét örökítették meg a jegyzőkönyvben, akik az elaggott iparosok segélyezéséhez több-kevesebb összeggel járultak hozzá. Posch Endre, Weisz Jakab, ifj. Rognai János, Fülöp Mihály nevét kell kiemelni, akik a 20-tól 100 koronáig terjedő összegek befizetői voltak.⁹⁵ Az 1898-as év folyamán székely iparos tanoncokat helyeztek el Veszprémben, s tanulásukat az Ipartestület is támogatta. Emiatt tett a városban látogatást László Gyula marosvásárhelyi iparkamarai titkár, aki elismerését fejezte ki a testület ezirányú segítségével kapcsolatban.⁹⁶

Külön intézkedett az előljárásság arról, hogy a szegényházba került iparosokat más cellákba rakják, elkülönítve a város elzüllöttjeitől, hogy azok inzultusoknak ne legyenek kitéve.⁹⁷

A március 26-án megtartott közgyűlésen ismét tárgyaltak az utasszálló helyzetéről, mivel gyakori panaszként merült fel a berendezésnek igen kopott és avult állapota. Az is felmerült, hogy a viszonylag nagy forgalmat lebonyolító – 1898-ban kb. 1200 fő – intézményt a tervbevett, saját ipartestületi házban rendezik be. Ez alkalommal született az a döntés, hogy Széll István jegyző fizetését 90 forinttal megemelik, mivel a már délutánra is áthúzódott, megszorodott hivatali óraszám miatt a 450 forint méltányosabb egy évre.

1899. szeptember 17-én Budapesten megtartották a hazai ipartestületek központi bizottságának ülését, ahol a kolozsvári V. iparos kongresszus programját állították össze. A kézművesiparosság képviselői megállapították, hogy „... ez osztályunknak széles rétegei olyan sanyarú helyzetben küzködnek a megélhetés legszerényebb feltételeinek megteremtéséért, hogy nem csoda, ha a négy előző nagygyűlésünk által elért eredmények általánosságban kielégítőnek nem találtattak.” Egyértelmű volt az a nézet, hogy „... az illető (ti: az önálló vámterület, az ipartörvény reformja, stb. – kiemelés F. Zs.) kérdések addig le nem kerülhetnek nagygyűléseink napirendjéről, míg sérelmeink teljes mértékben orvoslára nem találunk.”⁹⁸

Ezen az ülésen a Veszprémi Ipartestületet dicséretben részesítették és a vásári ügyekkel kapcsolatos referá-

tumra Szilágyi Mihályt előadónak felvették.⁹⁹

A szövetkezeti törvény bevezetése óta eltelt év változó eredményeket mutatott fel az iparosok szövetkezeti szervezkedése területén. A várt nagy lendületű kibontakozást számos ok akadályozta, így a rossz keresti viszonyok és a gyáripar nem szűnő versenye, amely felőrölte az iparoság vagyonát. A szegény kézműves egyfelől hitelt, másfelől előlegeit vett fel a legtöbb esetben, így még ingatagabbá vált az amúgy is labilis anyagi helyzete.¹⁰⁰ A szövetkezet adta lehetőségekkel való ésszerűbb gazdálkodás megismertetésére dr. Horváth János budapesti iparhatósági biztos érkezett Veszprémbe, aki október 22-én előadást tartott a városháza tanácstermében. A vendég tartózkodási költségeit (szállás és étkezés a Korona szállóban) az Ipartestület vállalta magára.

1899. október 14–15-én Kolozsvárra lezajlott az V. Országos Ipartestületi Kongresszus, amelyen a veszprémi testületet – Szilágyi Mihály megbetegedése miatt – Posch Endre képviselte. A kongresszus munkájáról, a megvitatott témakörökről az Ipartestület előljárássági tagja a november 19-i ipartestületi közgyűlésen számolt be, ahol a vásárügy országos rendezésével kapcsolatos indítványát is előadta. Az új vásárok elszaporodása a kisiparosokat egyre kedvezőtlenebb helyzetbe hozta, ezért Posch Endre javasolta, indítson a Veszprémi Ipartestület egy országos mozgalmat, amelyben a képviselőházat és a kereskedelmi minisztert egy új törvény megalkotására kéri az alábbi pontok alapján:

„1. A vásárok megtartását, esetleg változását azon megye és a szomszéd járások ipartestületeivel kellő időben kötelezőleg ismertessék.

2. Válasszanak a vásártér rendező bizottságába az oda járni szokott vidéki iparosokból minden helyre egy 6, esetleg több tagból álló bizottságot.

3. Miután Magyarországon a vasutak kiépülése óta – a megtiltás kérése ellenére – közel háromszáz helyen több, mint ezer új vásárt engedélyeztek, többé új vásárokat ne engedélyezzenek, hanem a jelenlegi fölösleges vásárok számát csökkentésük.

4. Miután vannak egyének, kiknek iparuk nincs, a vásárokon szabadon, legtöbb esetben elsőb helyen, mint a rendes iparos árúsítják többnyire külföldi iparkészítményeiket, csak olyan egyének engedjék meg a vásáron való kirakodást, akik iparengedéllyel bírnak és Magyarországon adót fizetnek.

5. Dolgozzák ki az országos vásárendtartási szabályzatot, s a vásározó iparosok meghallgatásával emeljük azt törvény erőre.

6. Szüntessék meg a helypénzszedések körüli visszaéléseket".¹⁰¹

A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadta, s megbízta az előjáróságot, hogy hívja fel csatlakozásra Magyarország összes ipartestületét a beadvány mielőbbi felterjesztésére.

Különös érdeklődést keltett – még az iparos osztályhoz nem tartozók körében is – az Ipartestület előjáróságának és az Iparoskör választmányának azon indítványa, hogy a testület terjesszen egy köszönő és elismerő feliratot Széll Kálmán miniszterelnökhöz¹⁰² a magyar ipar irányában tanúsított érdeklődéséért. Ennek jelét többek között az 1899. július 25-én az 502 14/VII. szám alatti rendeletének kibocsátásával adta, melyben az ország összes törvényhatóságát, rendezett tanácsú városát és nagyobb községét arra szólította fel, hogy azok a készpénzből beszerzendő szükségleteiket csak hazai iparosoktól vásárolják meg, s ez iránt kötelező szabályrendeletet is alkossanak. A Veszprémi Ipartestület köszönő feliratát dr. Kőszeghy József ügyész fogalmazta meg, amelynek átnyújtására Bauer Károly elnök Szabó Imre országgyűlési képviselőt kérte meg.¹⁰³

Nacionalizmus – hazai iparvédelem

A század utolsó évtizedében lezajlott gazdasági fejlődés az ipar területén is kétségtelen eredményeket produkált, azonban az ipari kibontakozásnak, az ipar izmosodásának a felszínen is könnyen felismerhető hátráltatójává lett az Ausztria és Magyarország között fennállott közös piac, az ipari vámvédelem hiánya, ami az ipar legtöbb ágában az erősebb osztrák ipar fölényét juttatta érvényre, s az ország ipari struktúráját egészen sajátossá formálta. Mivel az iparosítás számos belső akadályának elhárítása közvetlenül is beleütközött a magyar birtokos osztály érdekeibe, sokkal könnyebb volt az iparosodás problémáit kizárólag a közös vámterületből származó előnytelen helyzetre visszavezetni, s ezzel kapcsolatban nacionalista érzelmeket felkelteni. Ez a kérdés kiváltképp a századforduló idején mindenféle politikai ellenzéki demagógia fegyverévé vált, így a kis- és középpolgárság is aktívan felzárkózott ezen ideológia mellé.¹⁰⁴ A magyar na-

cionalizmus felerősödését persze nemcsak az ipari fejlődés elégtelensége, hanem annak bizonyosfokú előrehaladása is ösztönözte. A politikai, nacionalista megnyilvánulások sorának egyik sajátos mozzanata volt Gelléri Mórnak az országos iparvédő akció megindítására tett javaslata, amely az Országos Iparegyesület igazgatósági ülésén hangzott el 1899. december 3-án. Mellette többen is szót emeltek a hazai iparosérdekért, s a hazafiságra apellálva fordultak a közönséghez a magyar iparcikkek előnybe részesítése végett.

E felhívásoknak helyenként konkrét szervezeti eredményei is voltak, így pl. Zalaegerszegen, ahol a Kereskedő Ifjak Önképző Köre helyiségében 1900. január 14-én megtartott közgyűlésen elhatározták az iparvédő egyesület létrehozását.¹⁰⁵ A hivatalosan csak március 4-én megalakult egyesület már februárban felhívást tett közzé a veszprémi sajtóban, amelyben a hazai ipar pártolására, s hazai cikkek vásárlására buzdított.¹⁰⁶

Országos felhívás érkezett a veszprémi iparosokhoz a Kereskedelmi Múzeumtól is, amely az Országos Iparegyesület közreműködésével egy kiállítási ciklus megrendezését tervezte azon célból, hogy minél szélesebb körben megismertesse a hazai ipari termékeket a hazai közönséggel. A kiállítással olyan házi-, kézmű és gyáripari termékek szerepeltetését vállalták, amelyek közvetlen fogyasztás tárgyát képezték. A május elején a városligeti Iparcsarnokban tervezett kiállításához – amelyen elsőként a fonó-, szövő-, ruházati és bőrdíszmű áruk bemutatását propagálták – katalógus készítését is vállalták. Ezzel kívántak reklámot csinálni a hazai iparnak és minden egyes iparosnak telepeik, berendezéseik, termékeik, védjegyeik bemutatásával. A szervezők az iparosokat a kiállításon való részvételre a termékek 50%-os szállítási díjkedvezményével is ösztönözték.¹⁰⁷

A hazai iparpártolás kérdésében a veszprémi iparosok konkrét kollektív megnyilvánulása a március 25-én megtartott ipartestületi közgyűléssel datálható, amikor az elnök felkérésére Széll István jegyző az alábbiakban foglalta össze a testület álláspontját: „... a kiegyezés megtörtént (azaz a gazdasági kiegyezés hatályának 1904-ig történt meghosszabbítása, – kiemelés: F. Zs.) a közös vámterület alapján. S ezzel füstbe ment abbéli reményünk, hogy iparunk felszabadul az osztrák verseny öldöklő nyomása alól. Reánk nézve ezen kedvezőtlen közigazgatási viszonyok közepette . . . némi vi-

gasztalást nyújt ama még nem tapasztalt élénk tevékenység, amely iparügyi kormányunk körében – ipari helyzetünk, idült bajaink orvoslása körül történik. Most már bizonyosra vehető, hogy sorra kerül az ipartörvény módosítása, . . . folyamatban van továbbá az ipartestületek hatáskörének kibővítése is. Mindezek mellett az Országos Iparegyesület kezdeményezésére s vezetése alatt társadalmi úton országos jellegű iparpártolási akció indított meg a hazai ipartermékek pártolása s a külföldi ipartermékek kiszorítása céljából. S hogy e cél e részben elérjék, okvetlenül kívánatos, hogy e tekintetben mi, iparosok magunk menjünk elől a jó példával, vagyis bevásárlásainknál legyenek azok nyersanyagok, avagy félkészítmények, mindenkor a hazai származásúaknak adjunk előnyt a külföldiek felett. Roppant sokat tehetnének e tekintetben kereskedő polgártársaink . . . ott, ahol, s amennyiben lehetséges a hazai termelésű cikkek ajánlásaival, terjesztésével kivinnék részüket az érintett hazafias mozgalmakból.”¹⁰⁸

Házzvétel

A közgyűlés nemcsak az iparpártolás eme testületi kinyilatkoztatása miatt vált emlékezetessé, hanem azért is, mert ekkor született érvényes döntés egy *saját ház* megvétele, „... ahol a hivatal rendes elhelyezést nyerhet, s hol az utasszálló is megfelelne tulajdonképpeni hivatásának, ahol a külön beteggélyező pénztár is elhelyezhető volna, sőt megférhetne ott az Iparoskör és más hasonló intézmény is.”

A testület vagyona szépen gyarapodott, elérte a közel 5000 forintot, s a Bauer-féle millenniumi alap folytonos és örvedetes növekedése miatt – a februárban a Korona szállóban az alap javára rendezett bál jövedelmével az összeg 1920 koronára emelkedett – az elaggott iparosok segélyezését is biztosíthatták. Ezáltal végre elrendelhetők az elhalt, elköltözött, vagy elaggott iparosok díjhátralékainak eltörlését, ugyanakkor sürgették a fizetéképesnek tartott iparosok díjhátralékainak közigazgatási úton való behajtását.

A közgyűlést követő, április 7-én tartott *előjárósági* ülésen személyi változást jelentettek be, mivel dr. Kőszeghy József lemondott az ügyési megbízatásáról. Helyére a közakaratra megfelelően dr. Csomasz Béla ügyvédet választották meg, aki ígéretet tett a megtisztelő feladat maradéktalan ellátására. Határozat

12. ábra. Dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő, az Ipartestület volt ügyésze

született még arról is, hogy a Budapestről kapott Kossuth képet a testület megtartja magának, s hajlandó érte 6 korona 80 fillért fizetni, mivel a nagy politikus szellemének ápolása a tagok fontos cselekedetei közé tartozott.

A ház-vétel ügye az *április 29-én* megtartott *közügyülésen* vált véglegesé, mert konkrétízzá vált az erre vonatkozó korábbi szándék. A közgyűlés kimondta, hogy a dr. Óvári Ferenc tulajdonában levő, a Fő-téren álló ún. Zsoldos-féle házat az Ipartestület részére megvásárolja, s a házban lakók, vagy az újabb bérlők május 1-jétől kezdődően már a testületnek fizetik a bérleti díjat. A házáért – amely jó állapotú volt, mellék-helyiségek (raktárak, istálló) és kert is tartozott hozzá – 20 000 forintot kellett fizetni, amely összegből 5000 forintot, a testület összes készpénz vagyonát foglalóul helyezték letétbe. A fennmaradó tartozást a ház bérleti díjaiból és az időközben befolyó jövedelmekből kívánták fedezni. A bérlők közül Hajek Ede cukrász és Oblatt Rudolf hentes- és mészáros neve említendő, mivel ismert, hogy az előbbi a cukrászda helyiségeiért 1000, az utóbbi a mészárszékért, a mellette levő kamráért és a jégveremért 850 korona évi bérleti díjat fizetett.

Az új ipartestületi ház kezelésére – amelyet a veszprémi 272. sz. telekjegyzőkönyvben az 1–2 sorszám alatt tehermentesen kebeleztek be – május 5-én Suly László és Weisz Jakab előljárásági tagok személyében

házigondnokokat választottak, akik a házban lakók körül előforduló ügyesbajos dolgok, továbbá a fellépő javítások elintézését vállalták magukra.

A házvétel miatt a testületnek még átgondoltabb pénzügyi lépések megtételére volt szüksége, ezért indítványozták, hogy a „testület keretein kívül álló, képesítéshez nem kötött iparosok, mint csapó, molnár, üveges, vendéglős, kertész, tarisznyás, stb., tekintve azt, hogy az ipartestületnek most minden krajcárra szüksége van, . . . 1 forint beiratási díj mellett a fenti iparosok a testület tagjai sorába felvéssenek.”¹⁰⁹

Takarékossági okokra hivatkozva álltak el a tótkomlói, a battonyai, és a bajai ipartestület saját házvételre irányuló segélykérelmétől, s nem fizettek elő a Szegeden, illetve Budapestben megjelenő tanoncok lapjára sem.

Egyebek között pénzmegtakarítási szándékkal vetődött fel az *előljáróság 1900. december 1-jén* tartott ülésén az utasszálló bezárásának gondolata is, miután a bérlő vendéglős évi 24 forintos bérleti díját is kevésnek találták az elvárt 40 forinttal szemben.

Összefoglalás

Az ország gazdasági és társadalmi szerkezetének vizsgálata a 19. század utolsó évtizedére vonatkozóan további jelentős átalakulást mutat. 1890 és 1900 között az ország lakossága 1 770 768 fővel, azaz 10% kal szaporodott. A foglalkozási adatokból is kitűnik, hogy a nyomásztó agrárjelleg ez idő alatt csökkent, s az ipari fejlődés figyelemreméltó növekedésnek indult.

A fejlődés zöme e tíz esztendő alatt még a közép- és kisiparra esett. A kisiparban alkalmazott munkáslétszám 1890-ben 280 000 főre tehető, de ez 1900-ra már 334 000 főre emelkedett. A kisipari vállalatok száma is jelentősen nőtt, hiszen 352 000 helyett (1890) a századforduló évében már 426 090 vállalat működött.¹¹⁰

A kapitalizálódás mértékét mutatja, hogy a tárgyalt időszakban az önálló iparosok száma 2,1%-kal, a náluk foglalkoztatott segédszemélyzet 48,16%-kal növekedett. Az önálló iparosok közül azonban segéd nélkül dolgozott 63,8% 1 segéddel 18,8% 2 segéddel 8,3% 3–5 segéddel 6,5% 6–10 segéddel 1,5% 11–20 segéddel 0,6% és 20-nál többel 0,5%¹¹¹

A közép- és kisipar erőteljes térhódítása tágabb értelemben azzal a körülménnyel magyarázható, hogy a kapitalizmus nagyobb ívű kibonta-

kozása Magyarországon viszonylag később történt, s ez számos folyamatot időben eltolva, egymáshoz való viszonyukban és formájukban torzultan idézett elő. Közéleti okait abban kereshetjük, hogy egyfelől néhány iparágban az osztrák nagyipar versenye miatt a kisárutermelés konzerválódott, másfelől a városok kialakulásával kibontakozott a városi kézmű – főleg szolgáltatóipar.¹¹² Mindezekkel szorosan összefüggött a nagyipari fejlődés viszonylag kései felgyorsulása, ami további időt engedett a kisipar boldogulásának.

Ha a *mesterségeket* nézzük, a nagyipar- és nagykereskedelem egyértelműen *kiszorító* hatása a kötő- és fonóiparban, a fazekas-, esztergályos-, fésűs-, kalapos-, varga-, szappanos-, szitatkötő-, kötélverő-, puska-műves- és órás mesterségeknél tapasztalható. Helyi, részbeni módosulások természetesen fennállhatnak, a felsorolás az országos átlagra vonatkozik.

A nagyipar- és nagykereskedelem lényeges *átalakító* hatása a lakatos, kovács, bádogos, kádár, könyvkötő, asztalos, cipész és szabómesterségekben jelentkezik erőteljesen. Közöttük kedvezményezett szakmának tekinthető pl. a cipész és a szabómesterség, mivel őröik a közvetlen személyi igényeknek megfelelően egyénre szabott szolgáltatásokat is gyakran végeztek.

Az építőmesterségek valamennyi ága – kőműves, kőfaragó, cserapes, ács, kútcsináló – *tartósan* a kisipari szakmák jellemzője, s az élelmezési iparok – pék, cukrász, mészáros, hentes – is ide kapcsolhatók.¹¹³

Ami konkrétan Veszprémet illeti, 1900-ban a város 14 114 főnyi lakosságából 2155 keresőt és 2604 eltartottat soroltak az iparral foglalkozók közé.¹¹⁴ Az önálló iparűzők száma 776 fő volt, ebből 592 férfi és 184 nő. Emellett 823 segédmunkást és 304 tanoncot írtak össze. A vállalatok közül segéd nélkül 500, 1 segéddel 140, 2 segéddel 96, 3–5 segéddel 90, 6–10 segéddel 23, 11–20 segéddel 11 működött, 20-nál több segédet foglalkoztató vállalatot nem regisztráltak még akkor.

A szakmák megoszlása ipari főcsoportok szerint:

Vas- és fémipar:

kovács 37 fő
lakatos 42 fő
egyéb 38 fő

Gépgyártás: 47 fő

Kő-föld-agyag- és üvegyipar:

téglagyártás 14 fő

fazekasipar 31 fő

egyéb 16 fő

Fa- és csontipar:

asztalosipar 81 fő
egyéb 46 fő

Bőr-, sörte-, szőr- és tollipar:

bőrgyártás és tímáripár 2 fő
egyéb 24 fő

Fonó- és szövőipar: 142 fő**Ruházati ipar:**

szabó 194 fő
cipész és csizmadia 327 fő
egyéb 251 fő

Papíripár: 15 fő**Élelmiszeripar:**

malomipar 51 fő
sütőipar 48 fő

hentes- és mészáros 75 fő
egyéb 30 fő

Vegyészeti ipar: 13 fő**Építőipar:**

kőműves 204 fő
ács 94 fő

egyéb 64 fő

Sokszorosító és műipar: 35 fő**Szállodás, vendéglős- és kávéipar:**

165 fő

Veszprémben az iparosokat legnagyobb számban a cipészek és csizmadiaik, valamint a szabók képviselték, de továbbra is elég népes maradt néhány, a helyi hagyományok hatását magán viselő ipar, mint pl.: a fazekasipar.

A Veszprémi Ipartestület tagjainak zömét a segéd nélkül dolgozók tették ki, s elég alacsony számot képviseltek a középüzem tulajdonosok.

Az iparral foglalkozók viszonylag magas száma azt mutatja, hogy a többség még nem kényszerült szakmájának elhagyására, de az iparúzs lehetőségeit tekintve már meglehetősen labilissá vált helyzete. Az Ipartestület a belső béke megteremtése, a kontárok üldözése, továbbá a műveltség emelése tekintetében értékes munkát fejtett ki a század utolsó évtizedében, de gazdasági lehetőségek híján nem tudta előmozdítani az iparosság érdekeit a kívánatos mértékben.

RÖVIDÍTÉSEK

BEREND-RÁNKI = BEREND T. Iván-RÁNKI György: Gazdaság és társadalom. Bp. 1974.

F. DÓZSA = F. DÓZSA Katalin: A szabóipar Magyarországon a dualizmus korában. In: Folia Historica 2. Bp. 1973.

GELLÉRI = GELLÉRI Mór: Hetven év a magyar ipar történetéből 1842–1912. Bp. 1912.

GERSTER = GERSTER Miklós: A kézművesség jövő alakulása. Bp. 1901.

Jkv = A Veszprémi Ipartestület jegyzőkönyve 1886–1903. VemL IX. 206.

KURUCZ = KURUCZ József: A Győri Ipartestület és a régi győri ipartársulatok története. Győr. 1911.

LAKY = Dr. LAKY Dezső: Az iparosok szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Statisztikai Közlemények. Bp. 1930.

MATLEKOVITS 1897 = MATLEKOVITS Sándor: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor. Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye III. Bp. 1897.

MATLEKOVITS 1898 = MATLEKOVITS Sándor: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor II. Bp. 1898.

RÁNKI = RÁNKI György: A kisipar szerepe a magyar kapitalista fejlődésben. Történelmi Szemle 1964. 2. sz.

RÁTH = RÁTH Károly: Országos iparosgyűlések 1872–1899. Bp. 1899.

SUGÁR = SUGÁR Ignác: A kisipar sorsa. Bp. 1901.

TAHY = TAHY István dr.: A magyar kézművesipar története. Bp. 1941.

VFH = Veszprémi Független Hírlap

VH = Veszprémi Hírlap

JEGYZETEK

1. RÁNKI 425.
2. U. o. 426.
3. Lenin megfogalmazása szerint „a városokban a kézművesség a lét szükséges alkateleme”.
- LENIN: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Bp. 1949. 329.
4. Magyarország története 1890–1918. Bp. 1978. I. 354. és Budapest története IV. Bp. 1978. 363–365.
4. a. F. DÓZSA 137.
5. Kisipari vállalatok száma az 1900-as népszámlálás adatai szerint:

	Össze- sen	Segéd nélkül	1–5 se- géddelel	6–10 se- géddelel	11–22 segéddelel
Vas- és fémipar	42 513	22 700	19 077	554	182
Gépgyártás	18 407	12 320	5 804	161	122
Kő, föld	8 580	4 438	3 484	411	244
Faipar	29 256	17 418	10 887	700	251
Bőripar	5 739	3 192	2 410	103	34
Textilipar	14 166	10 045	3 930	139	52
Ruházati ipar	172 718	127 016	43 931	1487	284
Papíripár	875	386	417	45	27
Élelmiszeripar	48 156	25 580	20 866	1259	451
Vegyészeti ipar	2 097	1 313	667	67	50
Építőipar	38 468	28 864	8 757	528	319
Nyomdaipar	1 984	862	818	191	113
	382 959	254 134	121 051	5645	2129

A 41 548 vendéglátóipari vállalat megoszlása: 1–5 segéddel 22 751, 6–10 segéddel 957, 11–20 segéddel 338 üzem dolgozott.

6. TAHY 100.
7. E kérdést behatóan tanulmányozza MATLEKOVITS Sándor: Az ipar alakulása a kapitalizmus korszakában c. munkájában. Bp. 1911. 65–67.
8. Jkv. 1892. január 16.
Hasonló intézkedésre került sor például a Budapesti Férfi- és Nőruhakészítők Ipartestületénél is.
F. DÓZSA 141.
A törvényadta jogokkal kevés ipartestület élt. Ezt bizonyítja, hogy az 1898. év végéig Budapesten 12, vidéken pedig mindössze 89 ipartestületi betegsegélyző pénztár alakult.
GELLÉRI 540.
9. VFH. 1892. január 16. Az összesítés tévesen áll az újságcikkben. (F. Zs.)
10. Jkv. 1892. április 2.
11. Jkv. 1892. február 6.
12. Jkv. 1892. június 4.
13. Jkv. 1892. november 3.
14. Emlékirat a Veszprém városát 1893. évi április hó 13. és 14-ik napjain ért nagy tűzi katasztrófáról és számadás az országos segélyről. Veszprém, 1894. 10.
15. V. FODOR Zsuzsa: Miért tört ki a veszprémi tűzkatasztrófa 1893. április 13-án? In: Múzeumi Diárium. Veszprém, 1988. 36.

16. „Névszerinti jegyzéke a hazai ipartestületeknek, melyek a veszprémi iparosokat sújtott 1893. évi nagy tűzvész után segélyt nyújtottak a tűzkárosultaknak.

Sz.	Testület neve	Fr.	Kr.
1.	Arad	22	05
2.	Alsó- . . .	5	—
3.	Bp.-i fér. szabó ip. t.	50	—
4.	Bp.-i mészáros ip. t.	10	—
5.	B. Mágocs	27	—
6.	B. Szt. Mihály	7	—
7.	Bp.-i kárpitós	10	—
8.	Beszterce-Bánya	44	75
9.	Békés	16	90
10.	Bp.-i hentes ip. t.	10	—
11.	Brassói ker. ip. k.	8	—
12.	Bp.-i asztalos	60	—
13.	Baja	20	—
14.	B. Ujváros	2	—
15.	Békéscsaba	10	—
16.	Bp.-i kovács	20	—
17.	Bp.-i könyvkötő	35	45
18.	Balassa Gyarmat	5	—
19.	Bp.-i csizmadia	6	16
20.	Belényes ipart.	3	—
21.	Bp.-i II–III. vegy. ip. t.	11	80
22.	Bp.-i cipész	25	—
23.	Bezdán ipart.	17	—
24.	Cegléd	24	05
25.	Déva Ványa	10	20
26.	Duna Vecse	5	—

Ssz.	Testület neve	Fr.	Kr.	Ssz.	Testület neve	Fr.	Kr.
27.	Diószeg	6	16	101.	Turkeve	7	5
28.	Dicső Szt. Márton	17	74	102.	Tisza Ujlak	9	10
29.	Diósgyőr	27	—	103.	Tisza Füred	20	10
30.	Csurgó	14	50	104.	Tisza Földvár	12	—
31.	Eperjes	13	90	105.	Túróc Szt. Márton	19	20
32.	Esztergom	25	—	106.	Torontál Vás. hely	8	—
33.	Föv. Iparoskör	83	—	107.	Tóthkomszólás	5	—
34.	Franzfeldi ip. t.	5	—	108.	Váci ip. t.	10	—
35.	Fehér templom	38	10	109.	Zombor	5	—
36.	Félegyháza	25	57	110.	Zsámbék	10	—
37.	Győr	25	—	111.	Zsolna	19	10"
38.	Győr Szt. Márton	15	—				
39.	Gyergyó Szt. Miklós	17	83				
40.	Gyó Di . . .	13	—				
41.	Gál Szécsen	16	—	17.	GERSTER 139.		
42.	Hódság	5	—	18.	Hasonlóan feszült helyzet alakult ki erre az időszakra a Győri Ipartestületnél is. Lásd: KURUCZ 117–134.		
43.	Hatvan	10	—	19.	VFH. 1894. március 31.		
44.	Hódmezővásárhely	5	—	20.	Jkv. 1894. április 29.		
45.	Temerin	30	—	21.	Ekkorra a korábbi évekhez képest érzékeny csökkenés tapasztalható a taglétszámban. Pl.: 1888-ban 503 tagja volt a testületnek, s az eltávozók száma – a segédeket is beleértve – nem haladta meg a 100 főt.		
46.	Komárom	103	76				
47.	Kapuvár	26	34				
48.	Kéthely	9	60				
49.	Körmend	17	60				
50.	Kun Szt. Miklós	11	35				
51.	Kun Madaras	1	—				
52.	Kaposvár	20	—				
53.	Kun Szt. Márton	1	—				
54.	Kolozsvári ker. ip. k.	5	—				
55.	Kassa	5	80				
56.	Losoncz	10	—				
57.	Liebling Tem. m.	5	80				
58.	Monor	29	48				
59.	Monor az ifj. egyletnek	3	40				
60.	Kulai ipart.	20	—				
61.	Moór ipart.	37	25				
62.	Mező Berény	21	50				
63.	Mező Kövesd	14	80				
64.	Mező Tur	17	72				
65.	Moór ismét	1	—				
66.	Mohács	3	—				
67.	Munkács	5	30				
68.	Mramorók ipt. Tem. m.	5	—				
69.	Magyar Lásos	16	23				
70.	Mező Csáth	6	10				
71.	Miskolc	35	—				
72.	N. Szt. Miklós	40	—				
73.	Nagy Szőlős	11	31				
74.	Nagy Szombat	29	—				
75.	Nagy Maros	12	70				
76.	Nagy Kálló	4	15				
77.	Nagy Kőrös	16	70				
78.	Nyitra	10	—				
79.	Nagy Kikinda	15	—				
80.	Ókanizsa	5	—				
81.	Ó Becse	3	—				
82.	Pásztó	2	—				
83.	Pécs	10	—				
84.	Rima Szombat	16	50				
85.	Szombathely	55	25				
86.	Szeged	20	—				
87.	Szarvas	30	27				
88.	Solt ipart.	7	70				
89.	Szekszárd	5	15				
90.	Szabadka	21	60				
91.	Soroksár	22	30				
92.	Salgótarján ip. t.	25	—				
93.	Salgótarján tak. p.	5	—				
94.	Szt. Lőrinc ip. t.	2	10				
95.	Sárvár	10	—				
96.	Szt. Endre	5	—				
97.	Székelly Keresztúr	17	27				
98.	Siklós	30	—				
99.	Stájerlak Anina	30	—				
100.	Tab	25	60				

(Jkv. 1894. április 7.)

kedvezőbbé válását csillantja meg a Veszprémi Független Hírlap 1895. szeptember 28-i száma: a Balog tó betöltésével új, nagy pinceteret nyer a város. „A mostani Gizella-téren a borjúpiac nem maradhat meg. A borjú-, bika és baromfi piacot a Balog tó piacára kellene áthelyezni, a nagy helyet elfoglaló cserepesek, hentes és mészárosátrak a városház udvarán volnának áthelyezhetőek . . . A fő az, hogy ezt az óriási hetivásárt, hol pén-teki nap agyon tapossa egymást pár ezer ember, míg a legközelebbi utcák konganak az ürességtől, végre decentralizálni s célszerűen kell elhelyezni. A piacutcai háztulajdonosok és boltosok nem aggódnak. Semmi értékcsökkenés nem fenyegeti őket, mert hisz a hetipiác nagy része megmarad ott . . .

Hisszük, hogy belátják, miszerint a még hasztalan tolongásból eddig sem volt hasznunk, s maguk lesznek rajta leginkább, hogy a kofavásárt valahára rendezett piaci viszonyok váltásuk föl.”

36. Jkv. 1895. április 6.

37. SZTERÉNYI József: Az iparoktatás Magyarországon. Bp. 1897. 276.

38. Jkv. 1895. szeptember 7.

39. A 100 éves 306. számú „Táncsics Mihály” Ipari Szakmunkásképző Intézet története 1883–1983. Veszprém. é. n. 21.

40. Erre vonatkozólag részletes elemzést lásd. BEREND T. Iván–SZUHAY Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944. Bp. 1975. 122–123.

41. Jkv. 1895. december 7.

42. A Győri Ipartestület a pécsi társintézmény utasszálló szabályzatát vette mintául. KURUCZ 118.

43. Jkv. 1896. február 1.

44. Jkv. 1896. március 7.
A megüresedett ügyészi állásra dr. Kőszeghy József, veszprémi ügyvédet választotta meg az előjáróság a május 2-án tartott ülésén.

45. VFH 1896. március 7.

46. VFH 1896. március 21.

47. Budapest története IV. Bp. 1978. 517.

48. Veszprémből az alábbi kézművesiparosok készültek a kiállításra: Boór Lajos bábsütő és viaszöntő, özv. Horváth Istvánné sz. Árvay Róza, Kiss Lajos épület asztalos, Keresztes Pál órás, Pflif Andor kályhagyáros, Posch Endre könyvkötő, Schröder József férfiszabó, Tormássy Károly kovács.

A tárgyak közül különösen figyelemreméltó volt Kiss Lajos asztalosmunkája és Horváth Istvánné versenydarabja, aki elegáns pongyolát készített – 53 méter kézi szövésű csipkével díszítve a legfinomabb cérnából –, s hozzá egy magyar kötött főkötőt. Ezenkívül egy divatos nehéz selyem harangszoknya és egy görög nyakkal ellátott empire kabát díszítése is az ő ügyességét dicsérte. Horváthné e darabokon nyolc hónapig dolgozott.

VFH. 1896. április 11.

49. Megyénk képviselőjében Véghelyi De-

- zso alispán, Vajda Ödön zirci apát, dr. Óvári Ferenc és Szabó Imre országgyűlési képviselők utaztak Budapestre.
- A Veszprémi Független Hírlapot Balogh Károly helyettes polgármester képviselte.
- VFH. 1896. május 2.
50. VFH. 1896. június 27.
- A kisiparosok, kiskereskedők és iparosgédek, munkások tömeges utazását úgy szervezték, hogy a legalább 30 résztvevővel alakult csoportok a kiállítási igazgatóság útján jegyzetfüzeteket szerezthettek be, melyek a III. osztályú menettérti jegyet, a székes főváros által iskolaépületekben berendezett tomenlakásban két napi szállásra jogosító utalványt, a kiállítás területén levő csárdák egyikében két tál ételből álló ebédre szóló szelvényt, s két kiállítási belépőjegyet tartalmaztak.
- Az igazgatóság ezen kirándulók ka-lauzolásáról is gondoskodott.
- MATLEKOVITS 1897. III. 163–164.
51. A vármegyei díszközgyűlést a Veszprémi Független Hírlap 1896. május 2-i száma május 11-re hirdette. A programban először a székesgyházban tartandó istentisztelet szerepelt báró Hornig Károly megyéspüspök celebrálásában. Ezt követően terveztek a díszközgyűlést a megyeházán. Mindkét eseményen a résztvevőket teljes díszben – díszmagyar, vagy szalonöltözet, vagy frakk fehér nyakendővel – várták.
52. Erről lelkes hangulatú beszámolót közölt a VFH. 1896. május 30-i száma.
53. Az összegből 50 Ft-ot a városi tanácsnak adtak át, azért, hogy azt a tanács a városi szegények között ossza szét. 151 frt 98 kr-t pedig az Ipartestület osztott ki a városi szegények között. A maradék 100 frt-ot az elagott és munkácéptelen ipartestületi tagok segélyalapjához csatolva a veszprémi takarékpénztárban helyezték el.
- Jkv. 1897. március 28.
54. A virilisek listáján a veszprémi iparosok és kereskedők között előkelő helyen állt 1896-ban 976 frt 98 kr-os jövedelmével.
- VFH. 1896. október 17.
55. VFH. 1896. június 13.
56. Jkv. 1896. július 4.
57. A törvényszéki elnök irodájában augusztus 24-én megtartott árlejtésre az alábbi ruházat elkészítése és szállítása végett került sor:
- Téli egyenruházat:
- 1 db köpeny szürke posztóból,
 - 6 db attila barna posztóból, fekete zsinórzattal és ún. makk-gombokkal
 - 9 db nadrág barna posztóból
 - 7 db mellény barna posztóból
- 7 db sapka barna posztóból, bőr napellenzővel
- Nyári egyenruházat:
- 6 db zsávolny-kabát
 - 7 db zsávolny-nadrág
 - 5 db zsávolny-mellény
- A ruhaszállítási ajánlatokhoz mintát is kellett csatolni, s a cikkek egységi és összárát is fel kellett tüntetni. A szövetek beszerzési helyének és a műhelytulajdonos nevének közzététele ugyancsak követelmény volt.
58. VFH. 1896. július 25.
59. VFH. 1896. augusztus 1.
60. VFH. 1896. szeptember 19.
61. RÁTH 117.
62. RÁTH 121–123.
63. VFH. 1896. október 17.
- A dualizmus kori választások jellegéről, lefolyásáról – melynek szimptomái a megyei, különösen az 1896-os választások esetében is felismerhetők – igen értékes, tényanyagban gazdag leírást ad GERŐ András: Az elsőpró kisebbség c. könyvében, Bp. 1988.
64. VFH. 1896. október 31.
65. Keresztes Pál órás (gépipar), Lichter József (építési ipar), Róthausser Mór és fia (vegyszeri ipar), Stern Hermann és fia (néprajz–háziipar), özv. Horváth Istvánné (műkedvelő ipar) *elismerő oklevelet*, Kiss Lajos asztalos (faipar, bútor, dekoratív ipar) *millenniumi nagy érmet*, Fehér István–Ligeti testvérek (fonó-szövő ipar), Schröder József (ruházati ipar) *kiállítási érmet*, Benkő István városi tanácsos *közreműködői érmet* kaptak.
66. Jkv. 1897. január 2.
67. VFH. 1897. április 10.
68. 4 db kettős vasagyi elkészítésére Kiss Istvánt bízták meg, darabonként 30 frt-os árban. Pokrócokat a bemutatott minta szerint Berger Sámuel-től rendeltek, 8 db-ot, egyenként 33 frt 40 kr-os árban. 100 m lepedőt és 80 m szalmazsákot Husvéth Márton ígért.
69. Husvéth Mártonnak 88 frt-ot készpénzből utalványoztak az utasfogadó számára készített 32 db lepedőért és 12 db törülközőért.
- Jkv. 1897. február 6.
70. Jkv. 1897. március 6.
71. GELLÉRI 631.
72. Jkv. 1897. április 3.
73. Jkv. 1897. május 6.
74. Jkv. 1897. május 18.
75. Jkv. 1897. július 3.
76. VH. 1897. július 11.
77. Jkv. 1897. szeptember 4.
78. VH. 1897. október 10.
79. Jkv. 1897. október 30.
80. BEREND–RÁNKI 82.
81. Tahy István a konjunktúrális gondokhoz az 1897. év rossz gabonaterméséből
- is hozzászámítja a Budapesti Kamara 1897–98. évi jelentésére hivatkozva. TAHY 101.
82. LAKY 73.
83. Jkv. 1898. március 26.
84. Jkv. 1898. május 7.
85. Posch Endre számvizsgáló kimutatása szerint az 1897. évben az 535 iparos tag után 1 forinttal számolva 535 forintnak kellett volna befolyjni tagsági díj címén. Ennek csak alig több, mint a fele, 285 frt 25 kr került befizetésre.
- A belépett 46 tag 920 frt helyett összesen csak 414 frt-ot fizetett be belépési díjként.
- Tanonszegődöttéskor és szabaduláskor csupán „a kényszerűség következménye miatt” folytak be pontosan a díjak.
- Jkv. 1898. március 27.
86. 1898. május 14.
87. Elisabeth von Österreich. Sonderausstellung in Hermesvilla, Lainzer Tiergarten. 22. März 1986 bis 22. März 1987. Ausstellungskatalog. Wien. 334.
88. Jkv. 1898. október 8.
89. Magyar Törvénytár V. Bp. 1912. 407–416.
90. SUGÁR 120.
91. A Magyar Ipar Almanachja. Bp. 1929. 40.
92. GERSTER 140.
93. SUGÁR 120.
94. VH. 1899. január 8.
95. Jkv. 1899. január 7.
96. Jkv. 1899. március 26.
97. Jkv. 1899. április 8.
98. RÁTH 136–137.
99. Jkv. 1899. szeptember 23.
100. LAKY 80.
101. Jkv. 1899. november 19.
102. Széll Kálmán a tekintélyes zalai köznépmesi család sarja, Deák veje, 1899 február végétől miniszterelnökként – igaz korlátok között – az ipar és a kereskedelem érdekeit is melegen pártolta.
- Magyarország története II. Bp. 1964. 153.
103. Jkv. 1899. december 20.
104. BEREND–RÁNKI 65.
105. BÉRES Katalin: Zalaegerszegi kisiparosok a századfordulón. In: Zalai Gyűjtemény 21. Zalaegerszeg 1985. 127.
106. VH. 1900. február 11.
107. VH. 1900. március 4.
108. Jkv. 1900. március 25.
109. Jkv. 1900. április 28.
110. RÁNKI 425–426.
111. HORVÁTH Zoltán: Magyar századforduló Bp. 1974. 134–135.
112. RÁNKI 432.
113. MATLEKOVITS 1911. 51.
114. Az 1900. évi népszámlálási MStk. II. Bp. 1904. 314–317.

ZSUZSA V. FODOR

GESCHICHTE DER VESZPRÉMER GEWERBEKORPORATION
TEIL II. 1891–1900

Die kapitalistische wirtschaftliche Entwicklung in Ungarn in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts kann mit bemerkenswerten Erfolgen, doch auch mit

eigenartigen Merkmalen gekennzeichnet werden. Diese Eigenartigkeit bezieht sich in grossem Masse auf die Industrie, wo nebst langsamer Entwicklung der Gross-

industrie eine sehr intensive Entfaltung des Gross- und Kleingewerbes wahrzunehmen war. In den Jahren zwischen 1890–1900 hat sich die Zahl der hierher gehör-

enden Betriebe um mehr als 20% erhöht, am höchsten war das zahlmässige Wachstum im Kreise der selbstständigen, ohne Gesellen arbeitenden Kleingewerbetreibenden.

Bei solchem Wachstum gewannen die Institutionen, die sich mit den Angelegenheiten der Gewerbetreibenden beschäftigten und ihre Interessen vertraten, immer mehr an Bedeutung.

In unserer Stadt hat sich am Ende des vorigen Jahrhunderts die Veszprémer

Gewerbekorporation der Probleme und Interessen der zu ihr gehörenden breiten Schichten der Gewerbetreibenden – (im Jahre 1900 betrug die Zahl der Einwohner in Veszprém 14 114, davon waren 776 Personen selbstständige Gewerbetreibende, 823 Gesellen, 304 Lehrlinge) – angenommen und Möglichkeiten gesucht, sie auch auf Landesebene zu vertreten.

Da die meisten Mitglieder der Korporation unter ziemlich schlechten materiellen

Verhältnissen lebten – im Jahre 1900 haben 500 ohne Gehilfe gearbeitet – hat sie viel auch für deren materielle Unterstützung getan. Sie leistete auch auf dem Gebiet der Bildung und Kultur wertvolle Arbeit, aber infolge ihrer beschränkten wirtschaftlichen Möglichkeiten konnte sie die Interessen der Gewerbetreibenden nicht im gewünschten Masse vertreten.

S. LACKOVITS EMŐKE

16–17. SZÁZADI KÉTTORNYULAKI PÁRTÁK ÉS PÁRHUZAMAİK

Ilon Gábor pápai régész 1985-ben a kéttornyulaki református templom környékén folytatott leletmentő ásatásakor kb. 110–150 cm, mélységben a szentély mögötti „B” szelvény 2. és 3. sírjában, valamint a templom déli oldalán nyitott „E” szelvény ÉNy-i sarkában 135 cm mélységben pártamaradványokat, pártatöredékekkel együtt koponyatetőt talált.¹ E párták közül egy annyira töredékes állapotban volt, hogy kiegészítése lehetetlenné vált. Kettő *Eckert Anikó* textilrestaurátor kitűnő munkája nyomán feltételezett eredeti állapotába került.

Vizsgálatra annak reménye készítették, hogy általa közelebb kerülhetünk az eddig ismeretlen bakonyi és Balaton-felvidéki női fejviseletek egy csoportjához.

I. A párták a magyar női fejviseletekben

A fejviseletet a haj változatos elrendezése és erre meghatározott szabályok szerint elhelyezett, a fej ékesítését szolgáló viseletdarabok alkotják.²

A fejviseletek része, egyik csoportja a *párta*, mely a tisztaság, a szüzesség jelképeként övezte (Kalotaszegen ma is övezi) a lányok fejét, a hajadonság kifejezője, ékessége, *koronája* volt meghatározott életkor eléréséig. Elhunyt leánnyal el is tették. Régészeti adatok tanúsága szerint a honfoglalás korától a női fejviselet részeként általánosan hordták. Ékítményei rendkívül változatosak lévén, elsősorban formájuk és viselési módjuk szerint osztályozhatók. Ennek alapján elkülöníthető: 1. keskeny, *karika*, *koszorú*, vagy *abroncs-párta*, amelyet feltehetően a homlok közepén vagy a homlok

fölött, vízszintesen elhelyezve viseltek; széles, a kontyot három oldalról keretező *kontypárta* vagy *nagypárta*; 3. széles, magas *előpárta*, a fej felső részén viselt; 4. *vendéghajfonatos*, homlokpánttal (homlokkelő) és fátýollal kombinált párta, amit a fej tetejére helyeztek (a fejviseletekből a 17. századra eltűnt reneszansz örökség).

U. Kerékgyártó Andrienn 1937-ben a magyar női fejviseleteket feldolgozó munkájában a pártákat is elemezve, a következőket állapította meg: a legrégebb leányfejdísz, sőt, a fejdíszek legkorábbika a *párta* volt, amely a történeti adatok tanúsága szerint mind az úri osztálynál, mind a népnél megtalálható volt a 15. századtól a 19. század közepéig.³ Sőt, hozzátehetjük, hogy a honfoglalás korától viselték, s az erdélyi Kalotaszegen napjainkig hordják. Ezek a párták *Györffy István* szerint a szűzeket megillető virágkoszorúból keletkeztek, s a fejlődés során különféle változataik egész Európában használatosak voltak.⁴ Maga a szó őfelnevet eredetű, amely a korai újfelnevet korban került át a magyarba. Jelentése: korc, szegély, szalag, foglalat, keret, női fejdísz. Vannak olyan asszonyi főkötők is, amelyeknél a homlok fölé gyöngyös, pártaszerű szalagot kötöttek, a homlokszorító szalag maradványaként.⁵

A párták legtöbbje nálunk a fej tetejét szabadon hagyta (kivételt csak a 16. századi vendéghajfonatos párták képeztek, a fej felső részét beborítva), s ebben erősen különböztek a nyugat-európai fejdíszek egy részétől, amelyek többnyire a fej hátsó vagy felső részét is beborították. Előfordultak a homlok felső részét abroncszerűen övező díszes pántból kiinduló gyöngyökkel ékes csíkok a fej hátsó részén, szalagban végződve. Mind-

ezek mellett a nyugat-európai gótikában, majd a reneszanszban, sőt, még a 16. században is megtalálható volt az abroncs-pártákhoz hasonló fejkék is.⁶

A paraszti viselet pártái az úri osztály korábbi, gyöngyös-bogláros pártáinak voltak egyszerűbb változatai.⁷ Amint *Radvánszky Béla* kutatásaiból kitűnik, a 16–18. században a fő- és köznemesség az abroncs- vagy karika-pártát, az előpártát és a kontypártát egyaránt használta. Viseletük divatja meghatározott időszakhoz kötődött, azaz, bár egymás mellett léteztek az adott korszakban, azonban előnyben részesítették valamelyik típust.⁸

A nemesség pártaviseletének a parasztság közötti terjedéséről Bethlen Miklós, Cserei Mihály, Apor Péter tudósítanak.⁹

A 19. század elején nyugati, főként osztrák hatásra a párta viseletét helyenként, *elsősorban a Dunántúlon*, a bársony homlokkötő szalag vette át.¹⁰

A magyar nyelvterület 19. századi és 20. század eleji pártatípusait zömében U. Kerékgyártó Adrienn kutatásai alapján ismertetjük, közülük elsősorban azokat kiemelve, amelyek a kéttornyulaki pártákkal majd kapcsolatba hozhatók.

A *palócoknál* aranyhímés, aranycsipkés vagy virágos, hátul dúsan szalagozott pártát viseltek, kiváltképp esküvőkor.¹¹ Eger környékéről fekete pártát is említettek.¹² Ezeket a pártákat már a 19. század végén a fekete homlokszorító bársonyszalag – amelyet esetenként gyöngyök ékítették – váltotta fel a lányok, koszorús fátýol a menyasszony viseletében.¹³ A 20. század első felében a menyasszonyi párta fehér és piros művirágokból készült, gazdagon felszalagozva.¹⁴ Ezzel szemben Heves megyében a menyasszony fejére pártának